



ԳԱՆՏՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆ ԵՐՈՒՍԱԼԷՍԻ ՀԱՅ ԳԱՅՐԻԱԲՈՒԹԵԱՆ
ԻԱ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ԵՐԶԱՆ 1947

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ



Երես

ԽՐԲԱԳՐԱԿԱՆ

— Յարութեան զօրութիւնը .

161

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

— Սրահ՝ խօսքեր .

Ե .

164

— Յարութեան խորհուրդը .

ՊՍԱԿ ՎՐԳ. ԹՈՒՄԱՅԵԱՆ

168

ԿՐՕՆԱ-ԻՄԱՍՏԱՆԻՍՏԻԿԱՆ

— Խորհմաս կեանքը .

Թրգմ. ՊԱՐԳԵՒ

170

ԿՐՕՆԱՊԱՏԱՐԱԿԱՆ

— Նարեկը Հայ գրականութեան մեջ (4) .

ԵՂԻՇԷ ՎԱՐԻԱՊԵՏ

174

— Մահուան խորհուրդը .

Թ. Ե. Գ.

178

ԲԱՆԱՍՏԵՂՃԱԿԱՆ

— Կ'իջնես ով Տեր .

ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ ՎԱՐԻԱՊԵՏ

179

— Նախասօնակ .

ՄՈՒՐԱՏ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

180

ԱԵԶՈՒԱԳԻՏԱԿԱՆ

— Եւրոպական ազգեցութիւնը հայերէնի վրայ
եւ լատինական հայերէն .

ՊՐՈՓ. Հ. ԱՃԱՌԵԱՆ

183

Քառասնամեայ Յոբելեան Շահան Պերպերեանի .

187

Ձապի ուխտաւորութիւնը .

189

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԵՆ

— Շնորհաւորական հեռագիրներ .

190

— Գեր. Տ. Զարեհ Եպս. մեր մեջ .

190

— Ամսօրեայ լուրեր .

191

Բ Ա Ք Ն Ե Գ Ի Ն

ՍԻՈՆԻ Տարեկան բաժնեգիրն է՝ բոլոր երկիրներու համար՝ Անգլ. Շիլին 10

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՆԽԻԿ Է

Հասցէ՝ Rédaction de la Revue Arménienne SION

Patriarcat Arménien, Jérusalem-Palestine

Ս Ի Ո Ն

ԻՍ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1947

ԱՊՐԻԼ

ԹԻՒ 4

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ԶՕՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ճանաչել զնա եւ զգորութիւն Յարութեան նորա.

Փիլ. Գ. 10

Այս է Յարութեան պատգամն ու աղօթքը Պօղոսին, անոր՝ որ չէր տեսած Յիսուս, և սակայն ուժգնօրէն զգացած ու ճանչցած էր անոր ոյժը։ Պօղոս մին էր այն մարդերէն, որ չեն զոհանար զիստալով միայն ճշմարտութիւնը, եթէ չզգան անոր գորութիւնը։ Վասնզի կեանքի մէջ ամէն իրողութիւն երկու երես ունի, արտաքինն ան և ներքինն ոյժ, տեսանելի կեցապարսնք, և ներքինն անաւակութիւն։

Գրիստոսի Յարութիւնը պէտք չէ մեզի գայ իբր մարգարէութիւն կամ խոստում, որուն կրնանք հաւատալ, և կը յուսանք հասնիլ մահէն անդին։ Անմահութիւնը յայտնութիւն մը չէ միայն, մարդիկ առաջ ալ գիտէին և կ'ուզէին զիստալ։ Յիսուս իր կեանքին իրազործումով այդ աղօտ, անորոշ և հեռաւոր ապագան՝ շատ մօտ և ներկայ կեանքին բերաւ։ Հոգիի անմահութիւնը, որուն հաւատքը եթէ ամէն մարդու մտքին մէջ յստակ չէ, յայտնի է ամենուն ալ զործին և կեանքին մէջ։ Մեզմէ իւրաքանչիւրիս խորհուրդներն ու ձգտումները ուղղուած են դէպի ապագան, Մեծ անժամօքը, թէև տարտամ ու յղղղող, բայց օր մը դէմյանդիման գալու ստոյգ հապառքով։ Եթէ դժուար է հաւատալ Յարութեան, բայց աւելի դժուար է չհաւատալ անոր, կեանքը յաւիտենական է, մեր ապրումին մասերը և պահերը կրնան ամբողջանալ միայն այդ կեանքով, Վատահ ենք թէ անոնք նոյնիսկ, որոնք չունին ստոյգ հաւատքը Յիսուսի մեռելներէն յարութեան, որոնց մտածումը շօշափելիէն անդին անատակ է թև բանալու, կ'ունենան կարելի հաւատքը Յարութեան, երբ ամէն անգամ Զատիկի առաւօտը ծագի երկրի վրայ, և հաճոյքը՝ մտածելու թէ մէկը վերջապէս մեռնող միլիոններէն, բացած է գոցուող գերեզմանը, և ապրած՝ երկրի վրայ։

Զատիկը այս կերպով ծագած օրն է տարուան, որուն մէջ, կեանքի գեղեցկութիւնը և Աստուծոյ սէրը այնքան հրաշալիօրէն կ'ապացուցուին, ու վեր-

լապէս թէ մահը վերջ մը չէ մեր օրերուն, այլ փորձառութիւն մը՝ դադարած այլևս տխուր ըլլալէ, վիճակ մը միայն, ծնունդ տալու համար ուրիշ վիճակի մը։

Զատիկը ոչ միայն անվախճան յաւիտենականութիւն մը կը բանայ մեր առջև, այլ նաև կը լեցուինք զօրութեամբ Յարութեան, հազնելով նոր նըկարագիր։ Մեռելներէն յարութիւնը յայտնութիւնը չէ միայն մարդկային անմահութեան, մարդիկ անծանօթ չէին անոր, այլ ներկայ է ապագայ կեանքերու միութեան, և մարդուն վերանորոգման։ Որով յարութիւն առնելը, Աւետարանի մտածումով կը նշանակէ ոչ միայն վերակենցաղի, այսինքն նորէն շարունակել մահով ընդհատուած գոյութիւն մը, այլ վերապրիլ աւելի հզօր և պայծառ, աւելի բարգաւաճ և արդիւնալից կեանք մը։ Նման ատոք ցորենահատին, որ իյնալով հողին մէջ՝ կը մերկանայ իր անհատական միութիւնն ու կեանքը պահպանող պատեանէն, ծնունդ տալու համար քանակով և որակով յաւէտ բազմապատկուած ու բազմապատկելի ցորենահատին։

Յարութիւնը ուրեմն ոյժն է երազուած անմահութեան, անձնանորոգման, և Քրիստոսի նորոգիչ ներկայութեան։

Գաղափարապաշտութիւնը կ'ուսուցանէ անմահութիւնը անձնական կամ գերանձնական ոգիին, գաղափարին և արժէքին։ Բայց ոչ անձին։ Այս տեսութիւնը ճշմարտութեան բաժին մը ունի իր մէջ, ի վերջոյ ոգեղէն սկզբունքն է որ անմահ է մարդուն մէջ, սակայն այս ոգեղէն սկզբունքը չի հանդերձեր անձը յաւիտենականութեան համար, չի պայծառակերպեր իր ամբողջ ոյժերը։ Անձը, որ ինքզինքը իրազօրծած և հասած է ամբողջականութեան, անմահ է։

Նիւթապաշտութիւնը, դրապաշտութիւնը վարդապետութիւններ են, որոնք կը հաշտուին մահուան հետ, կ'օրինաւորեն զայն։ Իսկ յառաջդիմութեան վարդապետութիւնը, ամբողջութեամբ զրաւուած ըլլալով տեսակի ապագայով և ապագայ սերունդներու ճակատագրով, ինքզինքը բոլորովին անտարբեր կը ցուցնէ անձին և անոր համար ըլլալիքին հանդէպ։ Գալով նախաքրիստոնէական կեցուածքին, ան կը յայտնէ համակերպութիւն մը ճակատագրին, որ իր հետ կը բերէ անխուսափելիօրէն մահը։ Անձնական անմահութեան գաղափարը օտար էր նոյնպէս հին Իսրայելի ժողովուրդին, կար միայն ժողովուրդի անմահութեան գիտակցութիւնը։ Յոբի գիրքին մէջ է որ կ'երևայ առաջին անգամ անձին ըլլալիքին և իր եղբրականութեան գիտակցութիւնը։ Անձնական անմահութեան գաղափարը միայն ինքզինքը կը յայտնէ ճշմարտօրէն յոյներուն մօտ, և հոն իր զարգացումը իրապէս հրահանգիչ է։ Ի սկզբան, հասարակ մահկանացուները չեն որ անմահ են, այլ կիսատուածները, հերոսները, մեծերը։ Յունաստանի դիցաբանական և կրօնական գիտակցութեանը մէջ աստուածային անմահութիւնը՝ յայտնուած էր զուգահեռաբար մարդկային անմահութեան։

Քրիստոնէութիւնը կ'ուսուցանէ յարութիւնը, յաղթանակը մահուան վրայ, ամբողջ ստեղծուած աշխարհին համար։ Ան կ'ուսուցանէ մանաւանդ յարութիւնը որ պայքարն է մահկանացու և ոգեկան ոյժերու, միջնդեռ բնական անմահութիւնը ոչ մէկ կռիւ կ'ենթադրէ։ Մարդկային անձին յաւիտենական կեանքը կարելի է, և զոյութիւն ունի ոչ թէ իր հոգիին բնական էութեանը պատճառաւ, այլ որովհետեւ Քրիստոս յարութիւն առած և յաղթած է աշխարհի մահաբեր ուժերուն։

Եւ սակայն Յիսուսի Յարութիւնը մահուան վրայ տարուած յաղթանակ մը ըլլալով հանդերձ, է նաեւ երկնայնացումը աշխարհին և աստուածացումը մարդուն: Այս մեծ հասկացողութեամբ գերեզմանէն անդիի կեանքը գերմարդկային կեանք մը կը դառնայ, որուն փորձառութիւնը եթէ աստէն չենք կրնար ունենալ, բայց նախազգալը տրուած է մեզի: Մարդուն ապագայ կատարեալ և լիալիբ կեանքին վրայ այս վստահ մտածումը՝ զմեզ կը տոգորէ մեր ապագային պատրաստութեան խորհուրդով և իցիւ թէ տոգորէր մանաւանդ անոր հաստատուն կամքովը:

Եիսուսի Յարութիւնը այլաբանութիւն մը չէ, այլ իրականութիւն մը, որ պատուած է այլևս մահուան վարագոյրը, և միացուցած իրարու ընդմիշտ կեանքը անմահութեան, և ժամանակաւորը անժամանակին: Քրիստոսի ճշմարիտ յարութիւնը իր Եկեղեցին է, անոր կազմաւորած քրիստոնէական կեանքը, և անկէ ծնած տիեզերական քաղաքակրթութիւնը:

Հայ ժողովուրդը դարերով հաւատացած է Քրիստոսի և անոր Յարութեանը: Վասնդի առաջին այն պահէն ի վեր՝ երբ մեր տոհմային զգացումը փոխակերպուեցաւ ազգային գիտակցութեան, քրիստոնէութեան լոյսին ներքեւ, վիշտը զարկաւ միշտ մեզի. բայց ամէն անգամուն ալ վէրքը, ուշ կամ կանուխ, սպիացաւ վերջապէս: Շատ բան կորսնցուցինք, վայելք, հարստութիւն, ոյժ եւ ուրիշ առաւելութիւններ, որոնք անցան ստուերներու նման արագ եւ անշշուկ, բայց հաւատարիմ մնացինք մեր ներքին արժէքին, մեր խաչին, վասնդի կը հաւատայինք անմահութեան ու այս բոլորէն վերջ ու վեր եղող այն զաղափարին և իրողութեան, որ Քրիստոսին է և իրմով իր Եկեղեցիին տրուած:

Ո՞վ պիտի արդիւնէր զմեզ մեր ազգային կեանքի և բարոյականի գիտակցութենէն նոյնիսկ հանելէ մեր Փրկչին Յարութեան այլապէս սրտապնդիչ եւ սխրալի ապացոյցը: Իրեն համար միշտ տաճարուած, և իրեն չարչարակից, մեր հողին անառիկ իրաւունքը կը նկատենք իր յարութեան փառակից ըլլալու սուրբ յոյսը, վասնդի մեր մէջ ապրող իր կեանքին ու մեր հաւատքը խանդավառող իր, սիրոյն մէջ գինքն է որ կը զգանք ու կը շօշափենք. մեր վիշտերու կսկծանքին մէջ իր վէրքն է որ կը համբուրենք, մեր վհատութեան վայրկեաններուն՝ իր ձայնն ու նայուածքն է որ կը խրախուսեն զմեզ, և երբ կ'երգենք իր յարութեան փառքը, կը հաւատանք թէ կենդանի և միշտ մեզի հետ և մեր մէջ անձնաւորեալ գօրութեան մըն է որ կ'ուղղենք մեր ամբողջ էութիւնը:

Սենք իբրեւ Ազգ և Եկեղեցի մնայուն յարութիւն մըն ենք:

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

ՍՐՏԷ՝ ԽՕՍՔԵՐ

«ել առաքա վաղվադակի եւ էր գիշեր»

Սովորութեանէ աւելի, իրաւունքի մը զգացումով, այս մութ պահուն, ձեր հոգիները կը պահանջեն այս սուրբ, բեմէն անհրաժեշտ խօսքը՝ «Էւացի գիշերը» զիմաւորուած է միշտ մեր ժողովուրդէն արտակարգ զգացումով, և ատիկա մեր կեանքի համեմատութեամբ իր հասկնալի նշանակութիւնը ունի։ Այս գիշերը խորհրդանշիչ պատկերն է եղած դարերով մեր ցեղի կեանքին։

Ամենէն յուզիչ իրիկունն է, և եթէ փորձէք ձեր հոգիները մօտեցնելու այն մեծ հոգիին հետ, որ կը տրամի, կը տառապի, կ'արևւնի, ատով աւելի պիտի խտացնէք և անեցնէք դուք զձեզ, աւելի թափանցիկ կերպով կարենալ զգալու տաքնապը որ այս գիշերուան է։

Ձեմ ուզեր ձեր գութը շարժել այն մեծ տրամային մէջ, ու ճակատագիրը եղաւ Աստուծոյ Որդիին, վասն զի վստահ եմ թէ ձեզմէ իւրաքանչիւրը իր կեանքին մէջ ունեցած է պահեմ՝ ուր առաւել կամ նուազ չափերով նոյն սլաքները բզկտեր են ձեր հոգին։ Ձեզմէ ո՞վ չտառապեցաւ իր սիրելիին համար և իր սիրելիէն, ո՞վ չէ դաւաճանուած իր բարեկամէն ու չէ լքուած եղբայր մարդերէն։ Մեզմէ իւրաքանչիւրը բաժնէր է կեանքին մէջ ճակատագիրը՝ որ Աստուծոյ Որդիին է այս գիշերուան մէջ, այլապէս այս գիշերը պիտի չունենար այն մեծ և խորունկ անդրադարձը մեր բոլորի հոգիներուն վրայ։

✱

Տրամը կը բացուի ուրախութեան սեւ զանով և կը միջամտուի դաւով։ Կը սկսի մեծ գիշերը։ Մուտք է ամէն կողմ, համատարած մութը Սիոնի բլուրէն մինչեւ Մուրաբու լեռները, Գեթսեմանին, Թիթեմեայ լեռը, Յովսափատու հեղեղատը մինչեւ Յորդանանու հովիտը, ամէն ինչ ծածկուած է անթափանցելի խաւարին ծոցը։ Վիթխաւ

րի ոգիներու պէս միայն կը բարձրանան տաճարին աշտարակները և պարիսպներուն անկիւնաքուրճերը։

Սակայն աւետարանիչը կ'ականարկէ կարծես հոգեկան մթութեան մը, երբ մասնիչին մեկնումը յիշելէն անմիջապէս վերջ կ'ըսէ. հէր գիշեր։ Յուդայի դժնէ նկարաւ գիրը, զշարող սրտին մաղձը, իր վարդապետին սէրը վաճառող իր ընչաքաղց հոգիին՝ կը ստեղծեն մարդուն քնացող խղճին գիշերը։

Ջուարթ չէր նոյնպէս սիրտը աշակերտներուն։ Ոտքերու լուացման օրինակը, որ թատունկին առակը և ողկոյզին պատկերը՝ տպաւորած և քաղցրացուցած էր իրենց հոգին, սակայն մեկնումի և վերադարձի այն խօսքերը՝ զարնուած հովիւի և ցրուած հօտի ականարկութիւնները լքումի և յուսահատութեան խռովք մը յուզուած էր անոնց ներքը։ Եւ գիշերուան մէջ, գիշեր մըն հէր նաեւ անոնց սիրտը։

Գիշերը մըն ալ կար Յիսուսի սրտին խորը։ Իր կողումին մտածումը, իր զրածին խորհուրդը, իր աշակերտին դաւը, շատ քիչերէն հասկցուելու վիշտը, կ'ընէին տրտում այդ գիշեր իր անձին համար՝ «մինչեւ ի մահ»։

(Ասուածայիք երկուցնի գիշեր։

✱

Դուք բոլորդ որ զիս մտիկ կ'ընէք այս գիշերին մէջէն, ձեր մանկութեան օրերէն ձեր մտքին մէջ շինած էք պատկերը այս գիշերուան, զոր ճակատագիրը դժբախտ ստուգութեամբ մը շատ անգամներ փոքց ձեր աչքերուն զիմաց։ Ձկայ մէկը որ չը գիտնայ թէ Դողգոթան սկիզբ կ'առնէ Դիթսեմանիէն, թէ մինչեւ բազկատարած ամբարձումը խաչին, մարդկային պատմութեան մէջ քիչ անգամ տեսնուած տրամ մը կը գրաւուի մէկէ աւելի ժամերու երկայնքովը։

Յուրտ ու մութ իրիկունով մը իջէք ինձի հետ Դիթսեմանի, Զիթեմեայ սաղարթախտ անտառակը, ուր լուսինը ի դուր կը լանայ նետելու իր լոյսը պարտէզը լեցնող զահանդակաւ խաւարին վրայ, Եւ մեր ժամը այդ գիշերին մէջ, Յիսուս ծննդի ժայռի մը զիմաց՝ կ'աղօթէ ու կը տրամի։

Յիսուս մարդկօրէն կը սոսկայ մահէն, վասն զի տակաւին մահը չէ նուաճուած իր մահով: Անիկա տէրն է կեանքին, և կեանքը ամէնէն աւելի իր մէջ գեղեցիկ է ու կատարեալ, և բնական է որ մահուան պայթարը ամէնէն աւելի իր մէջը ըլլայ բուռն ու վերջնական. անոր համար կ'ըսէ. «Հա՛յր, ապրեցո՛ղ զիս ի ժամէ յայսմանէ» և ապա, ճայլ վասն յայտնիկ եկի ի ժամս յայտնի:

Մարդկայինն ու աստուածայինը՝ ճակատ ճակատի են իր մէջ, լոյսը և կարմիր տիղմը մարդուն: Բայց յաղթանակը հոգիին է. մարմինը, հոգիին վրայ ծանրացած այդ կաւը պիտի քրտնի և արիւնի, և կայակ կայակ պիտի թափի իր ծունկերուն: Բայց պահը այն պահերէն է ուր մարդկայինը պէտք է պարտուի և աստուածայինը յաղթանակէ:

Աւետարանը երկինքը կը բաժնայ Յիսուսի վրայ և հրեղէն էակ մը բաժակ մը կը մատուցանէ իր շրթներուն. թէ ի՞նչ կար բաժակին մէջ՝ մի՛ հարցնէք, միայն գիտենք որ այդ պատկերը փայլակի մը պէս շինուեցաւ և աւրուեցաւ, հրեղէն էակը բացաւ իր ճամբան դէպի անհուն, Յիսուսի նայուածքը այդ կրակէ Կաթին մէջէն սուգուեցաւ մինչեւ երկինքներուն խորը և հոն կարդաց իր պարտականութեան վճիռը արիւնով գրուած, որուն ամէն մարդ պէտք ունի իր կեանքի մէկ օրին: Ան իր հայրը կը հագնէր այդ րոպէին և կ'աստուածանար:

Երկինքները կը դոցուին, քայլերը կ'ամբանան, կը մօտենայ իրեններուն որ կը քնանան:

✱

Երեք մարդեր կանչուած էին վկաներ ըլլալու այդ մեծ ժամուն, հսկումի այդ վայրկեաններուն, ցաւակից ըլլալու իրենց վարդապետին և հսկելու, անակնկալի չը գալու համար: Պահը մեծ էր և ճակատագրական, վասն զի անոր կապուած էր ոչ միայն Տիրոջ՝ այլ նաեւ աշխարհի գողղը՝ զացող ճակատագիրը: Անշուշտ աշակերտները չէին կրնար զգացակից ըլլալ իրենց Տիրոջ, սակայն տխուր ստուգութեամբ Յիսուս մինակ մնաց իր աագնապին հետ:

Դիտե՛ք ինչ մեծ մխիթարութիւն է մեր ցաւին հաղորդ մարդկային դէմք մը: Այդ համակարանքը մեր կեանքի մութ ժամերուն՝ ամբողջ աշխարհ մը կ'արժէ, և ոյժ մը համաբերութեամբ կրելու մեր տառապանքը:

Ի՛նչ, շատ քիչ բան կրնանք ընել մենք իրարու այս աշխարհի մէջ, երբ վտանգը կը մօտենայ, սակայն դիտնալ թէ կայ մէկը որուն սրտին զարկերը կը տրոփեն մերինին հետ, այդ զգացումին մէջ կայ ամօքիչ բան մը, որ վտանգը կը թնթեցնէ և տառապանքը կը քաղցրացնէ: Այս ըզգացումով Յիսուս իր քով պահեց իր աշակերտները:

Արթուն կենալու հրահանգը երկու անգամ տրուեցաւ իրենց, իսկ երրորդ անգամ երբ զիրենք քնացած գտաւ, ոչ մէկ խօսք իր շրթներէն: Այլեւս քուն և հըսկում համարժէք կը մնային, թանկագին պատեհութիւնը կորսուած էր յաւիտենապէս և անցեալը կը մնար անդառնալի, անվերապանի, ոչ մէկ երկրային ոյժ պիտի կրնար ետ դարձնել այն ինչ որ կորսուած էր:

Մութը արդէն կը նիւզակուէր մօտեցող լոյսերով, և գիշերը կ'արթննար ոռնածայներով, չարին ժամն էր և Յուդան՝ չարին իշխանը, դարբնու մեղքն ու արիւնը շաւկած, պարտէզ կը մտնէր առաքեալի պատմականով:

Աշակերտները ի զուր կը վաճան վաճակ մութով թանձրացած քունը իրենց աչքերէն և սարսափը իրենց հոգիներէն. ժամ մը չէին կրցած հսկել իրենց վարդապետին համար: Թաւերթութիւններ արժող վայրկեանները ի զուր անցեր էին, վասն զի անոնք յաւիտեաններու գուններուն զիմաց կեցած՝ քնացեր էին, և քունը պատգամաւորն է մահուան, ինչպէս կ'ըսեն, մանաւանդ բարոյական իմաստով: Մնացեալը չի պատմուի:

Գեթսեմանին Տիրոջ հոգեկան պայքարի և մեծ յաղթանակի ազդեցութեամբ է, անկէ վերջ պայքար չկայ. Յիսուս խաղաղ է թէ քահանաներու ատեաններու մէջ և թէ Պիղատոսի առջեւ, ապրելով խաղաղ վայելքը Գեթսեմանի յաղթանակին: Առաքեալներն ընդհակառակն, անպատրաստ էին, և պիտի չկրնային փորձութեան դի-

մադրաբանել։ Անոնք այդ գիշեր չէին հագած աղօթքին զրահը, չէին կնքած իրենց հոգիին կարմիր ուխտը։ Նաման էին հերազուրկ Սամսոնին, թշնամիներու ձեռքին մէջը։

✱

Ամբոխը՝ որ ատենանէ ատենան և դատարանէ դատարան հետեւած էր Յիսուսին, տկար հոգիներու յատուկ տխուր մտայնութեամբ, որ յալոցութեան և զօրութեան մէջ կ'ուզէ միայն տեսնել արդարութիւնը, նուազեցուցած էր իր համարանքը։

Նոյնիսկ անոնք որ քանի մը օրեր առաջ Բեթփաքէի բլուրին վրայ խանդավառ ոգեւորութեամբ ծափող ջուներ էին զինք իրեւ Դաւթի գահուն վերանորոգելը և իսրայէլի դարաւոր յոյսերուն մարմնացումը, անտարբերութեան մշուշի մէջէն կը նայէին այլևս իրեն։ Իսկ իրենները, որոնք քանի մը ժամեր առաջ ուխտեր էին մեռնիլ իր հետ, վտանգի ժամուն, չէին կրցեր հանդուրժել փորձութեան, և վերջին րոպէէն առաջ լքեցին արգէն զինքը։ Աշակերտ մը և քանի մը տկար կիներ, որոնց մէջ Տիրոջ սէրը աւելի ամուր էր նստած՝ հեռուէն կը հետեւէին իրեն, նման գողգոթ բայց անտար լոյսերու, ճամբաներուն եզերքը հաստատուած լապտերներուն՝ զօրոյ ջախջախած է փոթորիկի ուժգին հարուած մը։

Ասպարեզէն քաշուած էին՝ բոլոր բարի ազդեցութիւնները, կ'իշխէին միայն հեռու ու նենդութիւնը, չարութիւնը և ոճն բնորոշ մտածումներէ իրենց սնունդը քաշող սեւ կիրքեր, Պիղատոս՝ Աստուծոյ քաղաքին մէջ Հռոմի մոլորի ներկայացուցիչը, որ, ի վերջոյ, սկիզբով քմծածովի մը մէջ խեղդեր էր ճշմարտութեան ձայնը։ Հերովդէս՝ մարգկային կերպանքին ներքեւ աղուէի կողմէ արեւոյդ արեւելեան բռնակալի տիրար մը, Աննան և Կաիափա, որոնք քահանայապետական աստիճանի հին սրբութիւններուն շատոնց խառնած էին քաղաքական նկատումներ, իրենց վոհմակով, զօրս աւելի կը մոլեգնէր արեւան հոտը, գիշերախառն ջահազնացութիւններով պիտի քաշկուտէին Յիսուսը ատենանէ ատենան, տառապանքէ տառապանք։

Բայց հոս կանգ չ'առնեց մեր մտածումը, անիկա կը հետեւի լացող գիշերուն

մէջ Յիսուսին, որ հնազանդ գերադոյն կամբքին և սիրոյ պարտականութեան, կը քալէ խաչի արիւնոտ ճամբայէն։

Կապուած են իր ձեռքերը, և խաժամուտ ամբոխը կաղկացած զինուորներէն, սինլքորներէն և տաճարի հացկատակներէն, հեղեղի մը պէս առած զինքը իր ծոցը կը քշէ։ Երբեմն լամբարի կարմիր լոյսին մէջ, Յիսուսի մաշած գէմքը մարմնող արեւի մը պէս կը տոգունի։

Անոր տակաւին պիտի հազցնեն ճերմակ զգեստը, իր գլխուն պիտի գնեն փշէ պսակը, և իր ուսերուն պիտի զետեղեն խաչը, և ուրացողներու թափօրը զինք պիտի առաջնորդէ Գողգոթան, և հոն սըրբազան քաղաքի արիւնոտած ալքերուն զիմաց, երկու աւազակներու միջեւ պիտի խաչեն հազարաւոր աշակերտներու վարդապետը։

Մարգկային բառեր ի զօրու չեն խըտացնելու Գողգոթայի պատկերը նոյնիսկ մեր մտածումին մէջ։ Երկնքի և երկրի միջեւ առկախ, երկնի և երկրի արարելը պիտի թափէ կաթիլ առ կաթիլ իր աստուածային արեւնը մահուան գործիքի կողմէր ի վար, պիտի մաշի բոցի մը պէս, գալիք արշալոյսին համար։

Ասկէ անդին գծուար է հետեւիլ, վասն զի ասկէ անդին մարդը կը գաղբի և Աստուածը կ'սկսի։

✱

Տեսարանէ մը աւելի խորհուրդ մըն էր սակայն որ կը պարզուէր հոն այդ բարձունքին վրայ։ Ան կը զոհէր ինքզինքը ուրիշներու փրկութեան համար։ Աստուածային զօրութիւնը ոչ մէկ ատեն այնքան սրտազրաւ գեղեցկութեամբ կը վեցմանայ՝ որքան երբ ի յայտ կուգայ կեանքի ճշնուած ու տխուղ իրականութեան մը մէջ։ Ով որ ուրիշներու փրկութեան կը լծէ ինքզինք, պարտի կորսնցնել ինքզինքը։ Եզայս ապրեցողոյց, առանց խորհելու ինքզինքին։ Մենք այն ատեն միայն կըրնանք իրապէս փրկել ուրիշները, երբ կը յօժարուինք մեր կորուստին։ Այս պիտի ըլլար սկզբունքն ու գաղտնիքը բրիտոնէական մարտիրոսութեան, որ արեւմտ ոռոգուած անծայրածիր դաշտերու մէջ ծաղկե-

ցուց մարդիվ մարդկային կեանքն ու բարոյականը յեղաշրջող տիեզերական յառաջդիմութիւն մը:

Մեծ ոճիրին եղերական վայրկեանները արագօրէն յաջորդեց ին իրարու, և այս ապերախտութեան լեռներուն գէժ ձայնը հարկւրապետին, ճարգարեւ այրս այս արդար էր՝ ճրագի մը պէս կը լուսաւորէր խաչին մոայլը:

✱

Կեանքի հիմնական զարկը տառապանք է: Եթէ մենք կը վախճանք անկէ, անիկա զինն է պատրանքի մը: Վասն զի էն երջանիկ մարդու նայուածքը գերեզմանի մը վրայ ի վերջոյ կը բացուի: Ինչպէ՞ս տառապանքը վայելի, գեղեցկութեան և ոյժի փոխել, այս է հրաշքը այս գիշեր խաչին զացող Աստուծոյ: Վասն զի կերելի չէ երեւակայել աշխարհ մը առանց խաչի, այսինքն առանց ճիգի, առանց յառաջդիմութեան: Խաչէ գերծ կեանքերը մահուան կը նային:

Տառապանքը ըմբռնելու սխալ կերպ մը կայ, զգացական ու արտաքին, որ մեզի կուգայ մեր անցեալէն, մեր ապագայէն, մեր առօրեայէն, և իր սուր, ծանր, մութ և փշոզող թաթին ներքեւ՝ կ'անդամալուծէ զմեզ, և անկէ ահաբեկ խուճափանքը ծնունդ է տուեր իմաստասիրական և բարոյական գրութիւններու: Պուտոյականութիւն, ստոյկականներ, Ինչչէն և Շօթէնհաուէն պիտի տառապէին այս մութին գէժ, առանց կարենալու դրական իմաստ մը տալու տառապանքին: Քրիստոնէութիւնը միայն պիտի կրնար ճանչնալ իմաստն ու արժէքը խաչին, տառապանքին՝ «Եթէ ոչ հատն ցորենոյ անկեալ յերկիր մեռանիցի, ինքն միայն կայ, ապա թէ մեռանիցի, բանում արդիւնս առնէ»: Ամէն աճումս ըլլայ անիկա իր նիւթական ըլլայ իր հոգեկան գործարանաւորութեան մէջ, տառապագին վիճակ մըն է, կը տառապինք, կը զոհաբերուինք, որպէսզի ապահովուի աւելի վեր մակարդակի մը վրայ առաջագրուած իրագործումս: Ու որքան աւելի բարձր ըլլայ յառաջագրուած իտէալը, այնքան աւելի ծանր և տաժանագին է յանուն անոր դիմաւորելիք տառապանքը: Տառապանքը

գիտունին, արուեստագէտին, Աստուծոյ, որոնք կեանքը զիմագրաւելու իրենց կերպը ունին, դէպի աւելի վերինը անդրազանցելով զայն: Իւրաքանչիւր մակարդակի վրայ տառապանքը կարելի կ'ըլլայ տանել երբ կը սիրենք իրմէ վերինին վրայ իրագործուելիք արժէքը, բարիքը: Քրիստոնէութեան քարոզած սէրը աղբիւրն է բոլոր առաքելութիւններուն, բոլոր արիութիւններուն, և կարող կ'ընէ զմեզ տանելու Քրիստոսի հետ անոնց բոլորին խաչը:

Տարբերութիւնը, որով կը զանազանուի հին քաղաքակրթութիւնը քրիստոնէութեան բերածէն, կը կայանայ Գողգոթայի խորհուրդին հագած նոր նշանակութեանը մէջ: Յիսուսով տառապանքը եղաւ կեդրոնական ազդակը ներքին բարձրացման և փրկութեան, նախերգանքը Յարութեան փառքին:

Տառապանքին փաստը խօսուէ զօրութիւնը եղաւ մեզի, և կը մնայ իրը մեր արժանիքին ամէնէն վաւերական ստուգանիշը: Մտաւորապէս զգաստ և բարոյապէս զօրեղ են այն ժողովուրդները, որոնք շատ տառապած են արդարութեան, բարին ու ճշմարտութեանը համար: Այս տեսակետով պէտք է խոստովանինք թէ՛ հայը կը զանազանուի ուրիշ ժողովուրդներէն ոչ միայն իր ինքնութեամբ, այլ նաև զայն տեւականացնելու կամքովը, խորհուրդով: Մեր հայրերը չեն մեռած պարզապէս մեռած ըլլալու համար, այլ վասնզի անոնք իրենց Գողգոթաներու բարձունքէն կը հաւատասիրին թէ օր մը պիտի ողջունեն յարութեան փառքը ցեղին:

Այսօր երբ խաչի խորհուրդին և կեանքի իմաստին քօղը անգամ մը ես վեր կ'առնելի մեր աչքերուն զիմաց՝ Գողգոթայի արիւնոտ տեսարանին մէջ, հեռուն՝ մեզի բոլորիս ծանօթ երկրի մը մէջ, մեր ժողովուրդը այլեւ իշած իր խաչէն, զմեզ բոլորս կ'ողջունէ իր յարութեան փառքով և փառքը ցեղին:

Ե.

ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

(ՅԱՒԻՏԵՆԱԿԱՆ ԿԵԱՒՔԸ ՔՐԻՍՏՈՍՈՒՎ ՄԻԱՅՆ
ԻՐԱՎՈՐԾԵԼԻ)

«Զի՛ խնդրե՛մ զկենդանին ընդ մեռեալս»
ՂՈՒԿ. ԻՊ. 6

Անհերքելի և անուշանալի իրողութիւն մըն է մահը ամէն մարդկային էակի համար։ Անհրկա ամենաստուգ ապագան է կեանքին։ ու կու գայ իր ոտամած ձեռքը դնելու մեր սրտին վրայ, երբ կը հնչէ ճակատագրական պահը մեզի համար։ Այլեւս պիտի չպատկանինք այս աշխարհի, և ոչ իսկ մենք մեզի, այլ միմիայն անոր — մահուան։

Բայց մենք իրողութիւններն անտեսելու մեր անհոգութեամբ՝ կ'ապրինք այնպէս որպէս թէ կ'անգիտանանք մեր կեանքին պարտադրուած այդ անխուսափելի վախճանը։ Ու հոս, անհրաժեշտ է որ մեզի նշանաբան ընենք ուխտագրէ մարտութեամբ ապրող լուսկեացներու սա յատկապէս նշական խօսքը — Յիշէ մահուանդ ժամը, յիշէ որ պիտի մեռնես։

Ուրեմն պիտի մեռնինք։ Սակայն ատո՞վ կը վերջանայ ամէն բան։ — Անշուշտ ոչ։ Մեր այս կեանքն իսկ մեզի կը ներդրէնչէ անմահութեան և հանդերձալ կեանքի իտէալը ու կը խանդավառէ մեզ։ Կ'ապրինք ոչ թէ ներկային այլ ապագային համար։ Սերմնացանը կը սերմանէ՝ հունձքին ակնկալութեամբ։ ճարտարագետը քարեր իրարու վրայ կը կուտէ՝ շէնքին հեռանդրկարող մտադրաւուած։ ու գաստարակը կը կրթէ մահուկը՝ ապագայ մարդը տեսնելով անոր մէջ։ Մենք ոչ թէ կ'ապրինք, այլ միշտ ապրել կը յուսանք, ըսած է Բասգալ։ Արգարեւ ապրիլը յուսալ մըն է։ ու մենք այդ յոյսը ոչ միայն այս կեանքին մէջ կը կրենք մեր էութեան խորը, այլ նաեւ զայն կը փոխադրենք հանդերձալին։

Երկրագունդի բոլոր կէտերուն վրայ ու պատմութեան բոլոր դարաշրջաններուն, մարդկային հոգին ունեցած է յաւիտեանականութեան այդ երազը։ Այս ձգտումը եւ թէ ոմանց մօտ անորոշ փափաք մըն է վերապրելու, ուրիշներու համար՝ անխորտակելի համոզումի մը կնիքը կը կրէ ար-

դէն։ Յիրաւի, մարդ չի կրնար ընդունել թէ քանի մը վայրկեանի համար միայն պիտի երեւի կեանքի այս թատերաբմին վրայ, այնուհետեւ ի սպառ կորսուելու և անէանալու համար, անհունին գիրկը։

Եւ սակայն մահը ստուգութիւն մըն է մեր կեանքին մէջ, և մենք ամէն օր քայլ մը աւելի կը մօտենանք անոր, որ կուգայ վերջնականապէս մեզ ընկղմելու իր մթնութեան անդունդին խորը։

Ո՞վ պիտի երաշխաւորէ յաւիտեանապէս ապրելու մեր այս տենչը և զայն իրագործէ մեր զիտակցական և հոգեկան գոյութեան մէջ։ — Քրիստոնէութիւնը կ'ըսէ, Քրիստոս յարեաւ։

Արեւելքի պայծառ առաւօտներէն մին էր երբ այս աւետիսը առաջին անգամ տրուեցաւ մարդկութեան։

Իրենց տիրոջ սոսկալի մահէն յետոյ աներեւութացեալ էին Յիսուսի աշակերտները։ Մենք կը յուսայինք թէ, կ'ըսէին, նա է որ պիտի փրկէ իսրայէլը։

Սակայն, յանկարծ, զարմանահրաշ լուր մը կը տարածուէր բարեկամներու շրջանակին մէջ, թէ Տէրը կենդանի էր։ Մագդաղենացին զայն տեսած էր, նա երեւցած էր Պետրոսի, և սղջուած էր տասներմէկը վերնատան մէջ։ Յաղթահարուած էր մահը։

Քրիստոս յարեաւ։ Եւ խաչեալը իբրեւ վկայ ունի իր առաքեալները և եկեղեցւոյ բոլոր մարտիրոսները։ Երանց կրած չարչարաններուն ի տես թերեւս պիտի ընկերկէր մահուան պատկերին առջեւ մոլեալինդ խմող Սոկրատ մը։

* * *

Պարապ գերեզմանի մը շուրջ չէ որ կը համախմբուինք Զատիկի առաւօտուն, այլ ներշնչուելու այն կեանքով որ ծաւալեցաւ անկէ և լեցուց մարդով տիեզերքը։

Զի՛ խնդրէ՛ք զկենդանին ընդ մեռեալս։ Պէտք չէ ողջը մեռելներուն մէջ փնտռել։ Յիսուս արգարեւ կենդանի է ոչ թէ որովհետեւ յարութիւն առած է, այլ յարութիւն կ'առնէ որովհետեւ յաւիտեանապէս կենդանի է։

Ան իր մէջ անմահութիւնը կը կրէր գերեզման դրուելէ առաջ։ Զի բաւականա-

նար միայն նկարագրելով յաւիտենական կեանքը, այլ զայն կ'իրագործէ այս երկրի վրայ իսկ:

Քրիստոս անմահութիւնը կը կրէր իր խօսքերուն, իր գործքերուն, իր չարչարանքներուն և նոյնիսկ իր մահուան մէջ:

Փրկիչը մեր տէրն է ու պաշտպանը, մենք կը դողանք մահուան առջեւ: Հաւատալ թէ Անիկա յարութիւն առաւ թափուր ձգելով գերեզմանը և երեւցաւ իրեններուն, երաշխաւորութիւն մը չէ մեր հոգեկան փրկութեան համար, եթէ երբեք մեր կեանքով չնմանինք Քրիստոսի, եւ անմահութիւնը չապրինք մեր այս կեանքին մէջ իսկ:

Յաւիտենական կեանք. այս բացատրութիւնը իմաստասիրական տարագ մը չէ մեր մարդկային կարելիութիւններէն գերազանցողէն վեր մնալու դատապարտուած: Անիկա այս աշխարհի վրայ իսկ ապրուած բարոյական և հոգեկամ վիճակ մըն է զոր մեր հետ պիտի փոխադրենք մեր անգրչիրմեան կեանքին մէջ:

Այս օրինակը մեզի կու տայ նոյնիսկ Յիսուս Քրիստոս՝ իր կեանքով: Անոր համար ներկայի և յաւիտենական կեանքի այս երկուութիւնը զսյութիւն չունի: Երեսուս չ'ըսեսք թէ ես պիտի ըլլամ, այլ ես եմ Յարութիւն և կեանք. ով որ ինծի կը հաւատայ պիտի ապրի, եթէ նոյնիսկ մեռնի. և ով որ կ'ապրի և կը հաւատայ ինծի՝ պիտի չ'մեռնի (Յովհ. ԺԱ. 15):

Քրիստոս մեկնակէտն է այն երկու ուղիներուն որոնք մեզ պիտի տանին դէպի կեանք կամ դէպի մահ: Քրիստոսի հետ մեր բարեկամութիւնը մեր միակ երաշխաւորութիւնն է մտնելու համար անմահութեան ճամբուն մէջ. մինչ ժխտական կեցուածք մը մեզ պիտի տանի մահուան և յաւիտենական դատապարտութեան: Ահա

էականը մեզի համար, մենք որ վաղուան մեռելները պիտի ըլլանք:

Արդ, յարութիւն պիտի առնե՞նք մենք եւս: — Այո՛: Բայց կենդանի՞՞ հնք: Եթէ կ'ուզենք ապրիլ, պէտք է գիտնալ թէ ինչ բանը կը սպաննէ: Մահէն առաջ մարդը մահացնողը մեղքն է: Ով որ իր անձը միայն ունի իրեն իտէպլ և անոր շուրջ կը դառնան իր ըլլոր գործերը, արդէն իսկ չարիքն ու մեղքը կը կրէ իր մէջ: Ու եթէ ետապրութեան հետ մարմնաւոր հաճոյքներն եւս մտած են ներս մեր էութենէն՝ արդէն իսկ պատապարտուած ենք մեռնելու:

Բայց կայ նաեւ միւս ուղին ուր Աստուած կը սպասէ իր ողորմութեամբ, մեզի տալու համար մեր հոգիներուն փրկութիւնը՝ անմահութեան խոստումով: Եթէ իր Միածին Որդին մեր մարմինն ու արիւնք առաւ պարգապէս պատուար կանգնելու համար էր մահուան ու կեանքին միջեւ:

Քրիստոսի յարութիւնը մեզի անհաւատալի պիտի թուի եթէ մեր ներքին կեանքին մէջ յարութիւն առած չենք: Ու յարութիւն առնելու համար նախ պէտք է մեռնիլ, մեռնիլ անձնասիրութեան, ետասիրութեան, վերջապէս մեղքին համար: Զկայ Զատիկ առանց Աւագ Ուրբաթի (Հոռոմ. Զ. 5):

Մարգոց մէջ փոխանակ ատելութեան եթէ ներողամտութիւնը թագաւորէ, ետասիրութեան տեղ՝ ուէրը, մեղքին տեղ՝ սըրբութիւնը, հպարտութեան տեղ՝ խոնարհութիւնը, այն ատեն յաղթահարած կ'ըլլանք մահը այս աշխարհին վրայ նոյնիսկ:

Ով որ այս հասկացողութեամբ և քրիստոնէական լըշուքեամբ կը նայի այս կեանքին պիտի յաղթէ մահուան և ապրի յաւիտեան:

ՊՍԱԿ ՎՐԴ, ԹՈՒՄ ԱՅԵԱՆ

Աղեփաճորիա

ԿՐՈՆԱՆԻ ԻՄԱՍՏԱՆԻ ԿԵԱՆՔԸ

ԽՈՐԻՄԱՍՏ ԿԵԱՆՔԸ

Հարկ է որ իւրաքանչիւր մարդ գտնէ, իրեն համար, բարձրագոյն կեանքի մասնաւոր կարելիութիւն մը, խոնարհ և անվրկայիկ առօրեայ իրականութեան մէջ: Անկէ աւելի ազնիւ նպատակ չի կայ մեր կեանքին համար: Մեզ իրարմէ զատորոշողը, անհունին հետ մեր ունեցած յարաբերութիւններն են: Հերոսն աւելի մեծ է քան իր քովէն ընթացող թշուառականը, միայն անոր համար որ, իր կեանքին օրոշ մէկ վայրկեանին, ունեցեր է աւելի խոր գիտակցութիւնն այս յարաբերութիւններէն մէկուն: Եթէ ճշմարիտ է որ ստեղծագործութիւնը մարդով չի սահմանափակուիր, և որ բարձրագոյն և անտեսանելի էակներ մեզ կը շրջապատեն, այս էակները մեզմէ բարձր են այն միակ պատճառաւ, որ անհունին հետ ունին յարաբերութիւններ: Որոնց մասին չենք կասկածիր իսկ:

Մեզ համար կարելի է բազմապատկել այս յարաբերութիւնները: Իւրաքանչիւր մարդու կեանքին մէջ եղած է օր մը, ուր երկինքն ինքնաբերաբար բացուած է, և գրեթէ միշտ այդ վայրկեանէն կը սկսի էակի կը ոգեկան անձնաւորութիւնը: Այդ վայրկեանին կը կազմուի, անկասկած, անտեսանելի և յաւիտեական գիմապծութիւնը զոր կը ցուցադրենք հրեշտակներուն և հոգիներուն: Բայց մարդոց մեծ մասին՝ երկինք կը բացուի այդպէս՝ միայն դիպուածով: Անոնք ընտրած չեն այն գիմապծութիւնը որով կը ճանչցուին հրեշտակներէն անհունին մէջ, և որուն գիծերն ազնուացնել, զտել չեն գիտեր: Անոնք ծնած են ուրախութենէ մը, տրամութենէ մը, վրիպանքէ մը կամ պատահական խորհուրդէ մը:

Ճշմարտապէս կը ծնինք այն օրը, երբ առաջին անգամն ըլլալով խորապէս, կը զգանք անակնկալ և լուրջ բանի մը գոյութիւնը կեանքին մէջ: Ոմանք կը հաստա-

տեն յանկարծ որ առանձին չեն երկինքին տակ: Ուրիշներ՝ համարյոք կամ արցունքով մը՝ կը նշմարեն որ «տիեզերքէն մինչև Աստուած, լաւագոյնին և սրբութեան ազդիւրը թագնուած է գիշերի մը ետին» լի հեռաւոր աստղերով: Երբորդ մը տեսած է աստուածային ձեռքի մը կարկառիլը իր ուրախութեան և տրամութեան մէջ. և չորրորդ մը հասկցած է տրամաբանական իմաստը ճանաչան: Ուրիշ մը գուշակութեամբ է, ուրիշ մը՝ ահ, ուրիշ մը՝ հիացած է: «Նախապէս կը սիրէի քեզ եղբոր մը պէս, կ'ըսէ Շէյքսպիրի հերոսներէն մին՝ իր հիացման արժանացած արարքի մը առջև. Նախապէս կը սիրէի քեզ եղբոր մը պէս, այժմ կը յարգեմ քեզ հոգիիս պէս»: Հաւանական է որ այն օրը էակ մը ծնաւ:

Այդպէս կ'ունենք ծնիլ մէկէ աւելի անգամներ, և իւրաքանչիւր ծնուդին՝ կը մօտենանք քիչ մը մեր Աստուծոյն: Բայց գրեթէ բոլորս կը գոհանանք սպասելով որ անդիմադրելի լոյսով զեղուն եղելութիւն մը ուսգնորէն թափանցէ մեր խաւար իսկութեանը և լուսաւորէ զմեզ հակառակ մեր կամքին: Կը սպասենք չեմ գիտեր ի՞նչ բախտաւոր դուգադիպութեան մը, երբ մեր հոգիին աչքերը բացուած կ'ըլլան պատահամբ արտակարգ գիպուածի մը պահուն: Բայց լոյս կայ ամէն դէպքի մէջ. և մարդոց մեծագոյնները մեծ եղած են միայն անոր համար որ սովորութիւն ունէին իրենց աչքերը բանալու բոլոր լոյսերուն: Անհրաժեշտ է ուրեմն որ ձեր մայրը հոգեվարի ձեր բազուկներուն մէջ, կամ ձեր զաւակներն անհետին նաւարկութեամբ և կամ գուշակ իսկ անցնիք մահուան մօտէն, որպէսզի հասկնաք վերջապէս թէ կը գտնուիք անըմբռնելի աշխարհի մը մէջ ուր տեսալի գոյութիւն ունինք, և ուր անտեսանելի Աստուած մը յաւիտեանապէս կը բնակի առանձին իր արարածներով...: Եթէ աչքերնիդ բացած ըլլայիք, պիտի չկրնայիք տեսնել համարյոք մը մէջ, այն բանը զոր կ'ընշմարէք այսօր ազէտի մը մէջ: Պէտք է որ տառապանքը այսպէս արթնցնէ նիզակային հարուածներով մեր հոգիներուն մէջ ննջող երկայնիկ յիշատակները: Իմաստունը պէտքէ չունի նման ցնցումներու: Ան կը նշմարէ արցունք մը, ժէսթ մը, կաթիլ մը փուր որ

կ'իյնայ, կ'ունկնդրէ անցնող մտածում մը, կը սեղմէ եզրօր մը ձեռքը բաց աչքերով և հողորով: Ան կրնայ միշտ տեսնել անոնց մէջ բաներ՝ զորս դուք գիտած էք միայն պահ մը, և ժպիտ մը պիտի սորվեցնէ իրեն առանց գոռուարութեան այն բանը՝ զոր ձեզի յայտնելու համար փոթորիկ մը և մահուան ձեռքն իսկ պէտք են:

Վասնզի, ի՞նչ է, խորքին մէջ, սա ամէնը որ էր կոչեն «մասնութիւն», «Առաքինութիւն», «Հերոսութիւն» և Վսեմ ժամեր և մեծ վայրկեաններ» կեանքին, եթէ ոչ միայն այն վայրկեանները, ուր առաւել կամ նուազ չափով ինք իրմէն դուրս կուգայ մարդը, կանգ կ'առնէ, բոլոր մը գէթ, չեմիմ վրայ յաւիտենական դռներէն մէկուն ուրկէ կը տեսնէ որ փոքրագոյն ճիւղ, դաւկագոյն խորհուրդն և տկարագոյն շարժումը էնն իյնար անէութեան մէջ, կամ եթէ իյնան իսկ, անկումն այնքան է մեծ, որ կը բաւէ տալու վեհ նկարագիր մը մեր կեանքին: Ինչո՞ւ կը սպասէք երկնակա մարի որոտընդոտ բացման: Պէտք է ուշ գնել և սպասել երկնիկ այն վայրկեանները երբ ան շարունակ կը բացուի լուսութեան մէջ: ԶԱստուած կը փնտռէք ձեր կեանքին մէջ, և Ան չերեւիր, կ'ըսէք դուք մեզի . . . Բայց Աստուած, ահաւասիկ Աստուածը . . . »:

Սրբ Աստուած կ'անցնի, չե՞նք կրնար ծուկնկի գալ Անոր առջև և առանց այլոց ազդարարութեան: Եթէ սիրած էք խորապէս, ո՛չ ոք նկատել տուած ըլլալու է ձեզի թէ ձեր հոգին մեծ է աշխարհներու չափ, թէ աստղերը, ծաղիկները, գիշերուան և ծռուուն տարածութիւնները մենաւոր չէին, թէ ո՛չ մէկ բան կ'ըրջ ունէր, և թէ ամէն ինչ սկիզբ կ'առնէր երեւոյթներու սեմին: Կարիւր՞ է պարիլ որպէս տեսական սիրահար, Հերոսներն ու սուրբերն ուրիշ բան էնք ըրած: Այո՛, իրապէս, քիչ մը շատ կը սպասենք կեանքին մէջ մտան ճամբորդած թեան կոյրորուն որոնք երկար ամսորդած էին գալ լսելու իրենց Աստուածը: Աստիճաններուն վրայ նստած էին անոնք, երբ մէկը հարցնէր իրենց թէ ի՞նչ կ'ընէին սրբաւայրին դաւթին մէջ. «Յը սպասենք, կը պատասխանէին անոնք, գլուխ շարժելով» և Աստուած ցաւազին բառ մը իսկ չարտասանեցաւ: Բայց անոնք չէին տեսած

որ տաճարին պղնձեայ դռները գոցուած էին, և չէին գիտեր որ իրենց Աստուծոյն ձայնը կը լեցնէր չէնքն ամբողջ: Մեր Աստուածը վայրկեան մը իսկ չի դադարի խօսելէ: Բայց ո՛չ ոք կը խորհի բանալ զըռները: Սու սակայն, հիթ մարդիկ ուշադիր ըլլալին, զժուար պիտի չըլլար լսել Աստուծոյ խօսքը ամէն արարքի առիթով:

Բոլորս վսեմի մէջ կ'ապրինք: Ո՞ր կ'ուզէք ուրեմն որ ապրինք. կեանքի այլ վայր, չի կայ: Մեզի պակասողը, երկինքի մէջ ապրելու առիթները չեն, այլ՝ մտամոլ փոփոմն ու ինքնամոլփոմը, և քիչ մըն ալ հոգեկան գինովութիւն: Երբ փոքր է ձեր սենեակը կը խորհի՞ք որ Աստուած զայն չ'այցնել, և թէ անկարելի է հոն քիչ մը բարձր կեանք վարել: Եթէ դժգոհ էք առանձնութենէ, թէ բան չի պատահիր ձեզի, թէ ո՛չ ոք կը սիրէք, ոչ ալ կը սիրուիք, չէ՞ք խորհիր սակայն որ բառերը կը խաբեն զձեզ . . . Կենդանի խորհուրդ մը, բարձր իղծ մը կամ պարզապէս հանդիսաւոր մտամոլփոմն պահ մը կեանքին՝ չե՞նք կրնար արդեօք մտնել պզտիկ սենեակ մը: Տեսէ՞ք, հազար գեղեցկութիւններ կան, հողին մեծ է, կեանքը՝ անձառեկ խորհուրդ . . . Ամէն գէպք հրաշալիօրէն մեծ է և միշտ կը գտնուինք մեծ աշխարհի մը կեդրոնը: Բայց վարժուելու ենք ապրիլ նորածին հրեշտակի մը, սիրող կնոջ մը կամ մահամերձ մարդու մը պէս: Եթէ գիտնայիք որ պիտի մեռնիք այս իրիկուն կամ պարզապէս պիտի հեռանաք առ յաւիտ, պիտի տեսնէի՞ք վերջին անգամ մենաւոր այն ալ, էակներն ու իրերն այնպէս ինչպէս տեսած էք մինչ ապր, և պիտի չսիրէի՞ք այնպէս ինչպէս երբեւիցէ չէք սիրած: Արդեօք երեւոյթներուն բարիքը կամ չարիքը պիտի ծաւալէ՞ր ձեր շուրջ: Արդեօք հոգիներուն գեղեցկութիւնը կամ տգեղութիւնը նշմարելու շնորհը պիտի ունենայի՞ք: Արդեօք ամէն ինչ՝ մինչեւ իսկ ցաւն ու տառապանքները, չե՞նք փոխակերպուիր, այն ատեն, քաղցը՝ րալի արցունքներով սիրոյ մը: Արդեօք իւրաքանչիւր առիթ ներուստի՝ ինչպէս ըսած է իմաստասէր մը՝ չի՞ր բառնար բան մը բաժանումն կամ մահուան դառնութենէն:

Բարեբախտ են անոնք որոնք խորհեցան, խօսեցան և գործեցին այնպէս մը

որ արժանացան հաւանութեանը մահա-
մերձեցրու, կամ հաւանութեանը անոնց՝ ու-
րոնք յստակատես են դարձնել մեծ վիշտի
մը մէջ:

Եթէ ապրած էք նսեմ գեղեցկութեան
մէջ, մի տխրի՛ք. գերագոյն արգարութեան
ժամը վերջապէս միշտ պիտի հնչէ ամէն
մարդու սրտին մէջ. և դժբախտութիւնը
կը բանայ աչքերը որոնք երբեք պիտի չը
բացուէին:

Միտհը ոչ միայն կը գեղեցկացնէ ան-
կենդան ձեւերը, այլ՝ կու տայ աւելի գե-
ղեցիկ ձեւ մը կեանքին: Այնպէս ալ,
ամէն անհուն խորհուրդ կը գեղեցկացնէ
կեանքը: Բայց պէտք է խորուիլ: Ամէն
մարդ ունի ազնիւ մտածումներ, որոնք
կ'անցնին իր օրտիկ վրայէն սպիտակ թըռ-
չումներու պէս: Աւա՛ղ կարեւորութիւն չի
տրուիր անոնց, իրեւ թտարականներ զար-
մանքով կը գիտուին և մէկզի կը նետուին
արհամարհական շարժումով: Որպէսզի հը-
րեշտակներու հոգիներուն նման մերին ալ
ըլլայ լուրջ և խորունկ, բաւական չէ մի-
այն վայրկեան մը տեսնել տիեզերքը մահ-
ուան կամ յաւիտեականութեան շուքին
մէջ, ուրախութեան լոյսին տակ կամ գե-
ղեցկութեան և սիրոյ բոցերուն առջեւ:
Ամէն էակ ունեցած է այդ վայրկեաններէն
որոնք թողած են միայն անօգուտ ափ մը
մոխիր: Բաւական չէ պատահմունք մը,
անհրաժեշտ է ունակութիւն: Սովորութիւն
դարձած գեղեցկութեան եւ լրջութեան
կեանքը ապրելու պէտք է վարժուիլ:
Կեանքին մէջ վատագոյն էակները կատա-
րելապէս կը զանազանեն կատարելի ազ-
նիւ և գեղեցիկ բաները որոնք, սակայն,
ըստ բաւականին ներուժ չեն: Անբերելոյթ
և վերացական այդ ոյժն է որ պէտք է
շնանա՛ք աւելցնել ի յառաջագունէ: Եւ
այդ ոյժը կ'աւելնար միայն անոնց մէջ ու-
րոնք սովորութիւն ըրած են նստելու, ա-
ւելի յաճախ քան ուրիշներ, այն կատար-
ներուն վրայ ուր կեանքը կը նուաճէ հո-
գին և ուրկէ կը տեսնէ որ ամէն ցորաք,
ամէն խորհուրդ կապուած է անվրէպ՝ միծ
և անմահ բանի մը... Կեանքը ձեւափո-
խելը այնքան կարեւոր չէ օրքան դայն
տեսնեն ու ըմբռնելը, որովհետեւ երբ ըմ-
բռնուած է իսկութիւնը կեանքին արդէն
իսկ սկսուած է անոր ձեւափոխումը: Այս

մտածումները՝ որոնց մասին կը խօսիմ,
կը կազմեն թագուն գանձը հերոսութեան,
և այն օրը երբ կեանքէն ստիպեալ կը բա-
նանք այդ գանձը, կը մնանք զարմացած
գտնելով հոն այն ոյժերը միայն որոնք մեզ
կը մղեն կատարեալ գեղեցկութեան: Այլ
հարկ չկայ, այն ատեն, որ մեծ թագաւոր
մը մենիկ մեզի յիշեցնելու համար ռոր
աշխարհ չի վերջանար տուններու դռնե-
րուն, և փոքրագոյն բանն իսկ բաւական
է ազնուացնելու հոգի մը ամէն իրիկուն:

Բայց չի բաւեր ըսել թէ Աստուած
մեծ է և թէ դուք կը շարժիք Անոր լոյ-
սին տակ, որպէսզի ապրիք գեղեցկութեան
և բեղուն կատարելութեան մէջ ուր ապ-
րեցան հերոսները: Կարելի է որ յիշէք,
տիւ և գիշեր, թէ բոլոր աներեւոյթ ուժե-
րու ձեռքերը՝ անհամար ծալքերով վրանի
մը պէս, կը շարժին ձեր գլխին վերեւ, և
դուք երբեք չէք նշմարեր նուազագոյն
շարժումն այդ ձեռքերուն: Պէտք է խիստ
ուշադիր ըլլալ, և աւելի լաւ է արթուն
մնալ ու հսկել հրապարակին վրայ քան
քնանալ տաճարուն մէջ: Գեղեցկութիւն և
մեծութիւն կայ ամէն ինչի մէջ, որովհե-
տեւ անակնկալ առիթ մը բաւ է գտնոնք
մեզի ցուցնելու: Շատեր գիտեն այդ, բայց
որքան ալ գիտնան, բախտին և մահուան
մտրակին տակ միայն կը թափառին գոյու-
թեան պատին շուրջ ճեղքեր փնտնելու ի
խնդիր Աստուծոյ: Չեն անգիտանար որ
յաւիտեական ճեղքեր կան հիւզի մը խեղճ-
ճուկ պատերուն մէջ, թէ փոքրագոյն ու-
սամուտներն իսկ չեն գեղչեր գիծ մը կամ
աստղ մը երկնի անհունութենէն: Բայց
բաւական չէ ունենալ ճշմարտութիւն մը,
հարկ է որ ճշմարտութիւնը մեզ ունենայ:
Եւ սակայն կ'ապրինք աշխարհի մը
մէջ, ուր չնչին դէպքեր գերաւու կը գգե-
նուն գեղեցկութիւն մը որ աւելի ու աւե-
լի կը բերեղանայ և կը վսեմանայ...

Պէտք է ապրիլ դարանակալ հետամը-
տելով Աստուծոյ, զի Աստուած թագուն է:
Բայց անգամ մը որ ծանօթանանք իր հը-
նարագիտութեանց, անոնք կը դառնան
քաղցրատպիտ և շատ պարզ: Ոչինչ բան
մը, յետ այնու, մեզ և յայտնի իր ներ-
կայութիւնը, և մեծութիւնը մեր կեանքին
կախում կ'ունենայ շատ քիչ բանէ: Այս-
պէս, կը գտնուի, բանաստեղծներուն մօտ,

տող մը որ կը թուի բանալ յեղակարծօրէն հսկայ բան մը, սողորական մեր օրերու պարզ իրադարձութեանց մէջ: Ոչ մէկ հանդիսաւոր բառ արտասանուած է, և կարծես՝ ոչ մէկ բան զգեցողութեամբ... Ասիկա անոր համար որ քերթողները աւելի ուշադիր էին «անվերջանալի շուքին...»: Խորքին մէջ ա՛յդ է գերագոյն բանաստեղծութիւնը, որուն միակ նպատակն է բաց պահել «տեսանելիէն անտեսանելիին տանող մեծ ճանապարհները»: Բայց այդ է՝ նաեւ գերագոյն նպատակը կենսքին, և աւելի դիւրին է հասնիլ անոր կեանքին մէջ, քան ամէնէն ազնիւ քերթուածով, որովհետեւ քերթուածները հարկադրուած են լքել երկու մեծ թուերը լուծեան: Զկան անշուշտ օրեր: Այս գաղափարը պէտք է իշնէ մեր կեանքին և հոն իրաւօրէին ենթակայական գոյատեւութեան: Տխրելու հարց չկայ: Պատիկ ուրախութիւններ, թեթեւ ժպիտներ և մեծ Թարգուէններ, ամէն աշնոյն կէտը կը գրաւեն միջոցին և ժամանակին մէջ: Կրնաք խաղալ կեանքին մէջ այնքան անմեղօրէն՝ որքան «տղայ մը մահուան անկողինը մը շուրջ», և արցունքներ անհրաժեշտ չեն: Ժպիտները՝ ինչպէս արցունքները, կը բանան դռները անդեմ նականին: Գացէ՛ք, եկէ՛ք, ելէ՛ք և մտէ՛ք, անհրաժեշտը պիտի գտնէք խաւարին մէջ, այլ երբե՛ք մի մոռնաք որ մօտն էք դրունքուն:

* * *

Այս երկար դարձուածքէն ետք, կը վերադառնամ չուկէտին. և Անուշ է յիշեցնել իմ պրոցոց որ իրենց մէջէն ամէնէն խոնարհ իսկ կրնայ քանդակել, իր վերաութեանէն անկախ երկնային նոյնի մը վրայ, մեծ բարոյական անձնաւորութիւն մը՝ բաղկացած՝ հաւասար մասերով՝ իրմէն և իտէալէն: Արդ, այս «մեծ բարոյական անձնաւորութիւնը» քանդակուած է կեանքի խնայութեան մէջ, և անհրաժեշտ նկատուած գաղափարին պահեստը կ'աւելնայ միայն անդադրուած «Աստուածայինի յայտնութիւններու» շնորհիւ: Ամէն մարդ կրնայ մատչիլ հոգեպէս առաքելի կեանքի բարձունքներուն և ամէն ատեն գիտնալ իր ընելիքը՝ ապրելու համար որպէս հերոս կամ սուրբ:

Բայց այդ չէ կարեւորը: Մեզ պարուրող ոգեղէն մթնոլորտը փոխուելու է ա՛յն աստիճան որ նմանի Սվէնպօրկի ոսկեգործան գեղեցիկ երկրի մթնոլորտին ուր օդը չարտօնէր սուտին բերնէն ելլել: Այն ատեն կը պատահի որ ընիլ ուզածդ փոքրագոյն չարիքը ինչայ կապարի մը պէս օսքերուդ առջև, և որ գրեթէ ամէն ինչ փոխուի, առանց մեր գիտութեան, գեղեցկութեան, սիրոյ և ճշմարտութեան: Բայց այդ մեթնոլորտը կ'ողողէ միայն անոնք որոնք իրենց կեանքը յաճախ օգաւորելու հոգն առած են՝ բանալով երբեմն, դռները անդեմ նականին: Այդ դռներուն մօտն է որ մարդիկ կը տեսնեն, կը սիրեն: Որովհետեւ սիրել իր դրացին չի նշանակեր միայն՝ ամբողջովին նուիրուիլ անոր. ծառայել, օգնել և օժանդակել այլոց: Կարելի է որ չբլաւ մեծագոյն զոհողութեանց մէջ, և ժանտախտաւորի մը սնարին քով մեռնող գթութեան քոյր մը թերեւս ունի հոգի մը ռիսկալ, պղտիկ և թշուառական: Սիրել իր մերձակորդ խորապէս, կը նշանակէ սիրել ինչ որ կայ յաւիտենական այլոց մէջ, որ գեղեցկացնապէս մերձակորդն այն է, որ աւելի կը մօտենայ Աստուծոյ, այսինքն ինչ որ կայ մարդոց մէջ անապական և բարի, և վերոյիշեալ դռներուն մօտ միշտ մնալով է որ պիտի գտնէք ինչ որ կայ երկնային հոռիներուն մէջ: Այն ատեն պիտի կրնաք ըսել մեծ Յովհաննէս Պօղոսին հետ՝ «Եթէ կ'ուզեմ սիրել քաղցրօրէն թանկագին անձ մը, և ներել իրեն ամէն բան, բաւական է որ գիտեմ զինք պահ մը՝ լուռ... ատենի սորվելու է սիրել սորվելու համար...»

Բարեբախտաբար ամէնէն քիչ տեսնել գիտցողներուն մէջ իսկ միայ բան մը որ կը զործէ լուծութեամբ իբրեւ թէ տեսած ըլլար: Կարելի է որ բարի ըլլալ նշանակէ՝ ըլլալ քիչ մը պայծառութեան մէջ... ահա թէ ինչո՞ւ օգտակար է մարդուն բարձրացնել իր կենցաղը և ձգտիլ կատարներուն ուր կը հասնի չարագործելու անկարելիութեան: Ահա թէ ինչո՞ւ օգտակար է վարժեցնել աչքը գիտելու եղելութիւններն ու մարդիկն աստուածային մթնոլորտի մը մէջ: Բայց այդ իսկ անհրաժեշտ չէ... կ'ապրինք աշխարհի մը մէջ ուր ճշմարտութիւնը կ'իշխէ ամէն բանի վրայ, և ուր ան չէ՛, այլ՝ սոսք

սը կը կարօտի բացատրութեան: Եթէ ձեր եղբոր երջանկութիւնը ձեզ կը տխրեցնէ, մի՛ հարամարհէք զուք ձեզ, երկար փնտռելու հարկ չկայ գտնելու համար ձեր անձին իսկ մէջ բան մը որ չի տխրիր: Եւ եթէ չի փնտռէք, հոգ չէ, կայ անպայման բան մը որ չէ տխրած:

Աստուծոյ մասին չխորհողներն ալ խորհողներուն պէս տէր են ճշմարտութեան որ, այս պարագային, սեմէն քիչ մը հեռու կը գտնուի. և այդքան: Ղեկներէն հասարակ կեանքին մէջ իսկ, կ'ըսէ Թընան, Աստուծոյ համար կատարուածին բաժինը մեծ է: Ամենէն ստորին մարդը կը սիրէ աւելի արդար ըլլալ քան անկարգար: ամէնքս կը պաշտենք, կ'աղօթենք՝ օրական շատ անգամներ, անգիտակցաբար: Եւ կը զարմանաք երբ դիպուած մը մեզ կը յայտնէ յանկարծ կարեւորութիւնը աստուածային այդ բաժնիին: Մեր շուրջ, իրենց բովանդակ գոյութեան ընթացքին գեղեցիկ ոչինչ տեսած, հազարաւոր խիղճներ կան՝ որոնք կ'երթնան կեն մուծին մէջ. կարծես ամէն ինչ մեռած ըլլայ. ոչ ոք ուշադրութիւն կը դարձնէ: Յետոյ, օր մը, պարզ խօսք մը, յեղակարծ լուծութիւն մը, պարզ արցունք մը գեղեցկութեան աղբիւրներէն ծորող, մեզ կը սորվեցնէ որ անոնք գտած են բարձրացնելու միջոցը, իրենց հոգիին մթութեանը մէջ, խռալ մը բիւր անգամ աւելի գեղակերտ քան զեղեցկագոյն բաները զորս լսած և տեսած ըլլան: Շուքի և լուծութեան ո՛վ վեհ ու տեղոյն իտէալներ, զուք մանաւանդ կը կենդանացնէք ժպտող հրեշտակներուն և ուղի՜ր կը բարձրանաք Աստուծոյ: Ո՛ր անհամար հիւղականներուն, թշուառ սենեակներուն, թերեւս բաններուն մէջ, այս պահուն, ձեզ չեն սնուցաներ մարդիկ արցունքով, զտագոյն արիւնով հէզ հոգիի մը որ երբեք չէ ժպտեր. ինչպէս մեղուները, այն ատեն իսկ երբ ծաղիկներն ամէն թռչներ են իրենց շուրջ, կը անտուցանեն տակաւին՝ անոր որ իրենց թագուհին պիտի ըլլայ, մեղր մը բիւրապատիկ աւելի թանկ քան այն՝ որ կու տան հանապազօրեայ կեանքի իրենց քոյրերուն... Մեզմէ ո՛վ չէ հանդիպեր, մէկէ աւելի անգամներ, կեանքին ընթացքին, լքուած հոգիի մը՝ որ սակայն չէ կորսնցուցած դիեցնելու

ԿՐՈՆԱԳԱՏՄԱԿԱՆ

Ն Ա Ր Ե Կ Ը

ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Գ Ի Բ Ի Գ Ը

Նարեկացիի գործերուն մէջ ամէնէն նշանաւորը աղօթամատեանն է, հռչակաւոր Նարեկը, որ Նարեկացիի կեանքին վերջալուսային բացալուստն է: Նարեկացիէն մեզի հասած միւս երկերը, զանաւոր, ճաղեր, Գեղարդներ և մեկնութիւնք, բացի ողբերգութենէն և քանի մը տաղերէն, նիւթով և ձեռով տարբերութիւն չունին ժամանակի նման սեռերէն: Ժիշտ է թէ իր մեկնողական և ներբողական գրութիւններուն մէջ, որով չափով կը զգացուի բանաստեղծական շունչ և քնարարան գեղուժ ու թափ, բայց անոնք կը մնան պարտադիր նման նիւթերու մշակման եղանակին: Նարեկը կը բաղկանայ 95 աղօթքներէ, որոնք երբեմն հաւատոյ հանգանակի, յաճախ խորհրդածութեան և երբեմն ալ խրատի նկարագիրներ կը ստանան, կոտորելով սակայն միշտ դասական կաղապարը, ընկալելով ձեւերը, դառնալու համար շեշտօրէն անձնական վկայութիւն: Հակառակ ասոր սակայն, անոնք բոլորին ամէնէն ուշադրաւ և հասարակաց յատկանիշներէն մին է նիւթի, շարժառիթի և տեսակէտի նոյն

քաջութիւնը, այդպէս, խաւարին մէջ, աւելի երկնային, աւելի անապատական խորհուրդ մը քան ամէն այն խորհուրդները զորոս այնքան ուրիշներ առիթն ունեցեր են ընտրելու լոյսին մէջ: Հոս, դարձեալ, Աստուծոյ սիրական ստորուկն է պարզութիւնը. և բաւական է թերեւս որ քանի մը իմաստուններ չանգիտանան կատարուելիքն որպէսզի մնացեալները գործեն այնպէս իբրեւ թէ գիտէին հաւաստաբապէս...

Թրգմ. ՊԱՐԳԵՆԻ

Երուսաղիմ

M. MAETERLINK

(Le Trésor des Humbles)

նութիւնը, այնքան որ ընթերցողը եթէ նկատի չուենայ արտայայտման զանազա- նութիւնը և ոճի ելեւէջը, կրնայ գան- գատել տիրող միօրինակութենէն:

Նարեկացին իր հետաքրքրութեան եւ խորհրդածութեան արժանի մէկ բան ունի, ասորիկ հոգիին փրկութիւնն է, զոր պէտք է ապահովել զղշուով և ապաշխարու- թեամբ: Ինչ նիւթով և տրամադրութեամբ ալ սկսի, իր գրիչը անդիմադրելիօրէն կը հակի դէպի զղշուով, կողմնացոյցի ասեղին պէս, որ կարգ չտա տառնուձեւերէն վերջ կը դառնայ դէպի հիւսիս:

Յետոյ անիկա գիրքին սկիզբէն մինչև վերջը կը տառապի ծրագրի մը պակասէն, յատկանշիչ մը որ յատուկ է առաւել կամ նուազ չափով բոլոր հին նման գրողնե- ռուն: Նիւթը չի նորոգուիր, իսկ աղօթք- ները կը շարունակուին առանց որոշ ըստո- րաբաժանումի և կարգի: Նարեկի մէջ ա- մէն ինչ ցերեցեղանց է կարծես և ոչինչ ծրագրուած: Գլուխ առ գլուխ իրարու կը հետեւին նոյն հանդիսաւոր վերտառութիւն- ներով «Վերստին յաւելուած, կրկին հե- ծութեան նորին հսկողի առ նոյն աղբրս մաղթանաց բանի: Ի խորոց սրտի խօսք ընդ Աստուծոյ»: Նոյնպէս գիտակցաբար, կարծես ներքին ոյժէ մը մղուած, Նարե- կացին օրէ օր իր շարադրած այս մաղ- թանքներուն վրայ հատ մըն ալ կ'աւելցը- նէ, նախորդ օրուան թախանձագին, արտա- սուաթոր հեծութիւնը կը կրկնէ, և Աս- տուծոյ դուռը ամի կ'առնէ Անոր հետ սիրտ սրտի խօսելու համար: Այսպէս միակ նը- պատակի մը և իղձի մը բռնութեան յանձ- նուած մէկը, շատ բնական է չխորհի այն դասաւորութեանը՝ որոնք անհրաժեշտօրէն կը պահանջուին:

Հակառակ ասոր սակայն, իր մտքին իշխող գաղափարը, մտասեւեռումը, կը ստեղծէ ձեւերու, բացատրութիւններու խելայեղ այլադանութիւն մը: Արագ ըն- թերցողի համար ելեւէջը, նուազը և ներ- չընչումը ու մոնչող ոգին, կ'առնէքնն ու կը զահաւիտեն գինքը, իսկ եթէ մէկը մը- տադրութեամբ վերծանէ, միաթարութիւն միայն կ'ունենայ իմաստին ճոխ և ստուե- րոտ ծոցը մխրճուելու:

Նարեկացին հաւատքի զարուն մարդն է, և հետեւաբար իր միտքը միշտ թարմ

ու բեղուն է աղեղի մը պէս պրկուած: Ան Աստուծոյ հետ կը խօսի դէմ առ դէմ, ծուկի ծունկի, ինչպէս կ'ըսէին հիները:

Նարեկացին բանաստեղծական հզօր խառնուածք մըն է, հրայրքոտ, ջղուտ, խիզախ և թափանցող երևակայութիւն մը՝ որ կեանք և կերպարանք կուտայ իր մը- տածօւժներուն: Հմուտ, գիտուն և աստ- ուածաբան, բայց այդ մասին չի խօսիր, զինք տիրապետող գաղափարը հոգիի և մեղքի արիւնտ կոծին է և վերջնական փրկութիւնը, որ իր գրչին ներքեւ և բո- ցավառ երևակայութեանը մէջ կը հալի, կը տարալուծուի, և անկէ բիրեղացած արդիւնքին մէջ կը տեսնուին բնութենէն փոխ առնուած գոյներն ու միտքերը, Ս. Կրքի հայթայթած ոսկեղնիկ դասերն ու նմանաբանութիւնները և լաւ մարտւած աստուածաբանութեան մը անսխալագ վը- ճիւնները: Նարեկացին չի ստորաբաժնե- ռութիւն, բայց իր տեսնէ զայն իր բազմա- զան տարրերուն մէջ:

Նարեկացիի վարդապետութիւնը իր պատկանած եկեղեցիին վարդապետութիւնն է: Աստուծոյ գոյութիւնը իրեն համար ա- ներկբայելի և հմայիչ, կենսական ճշմար- տութիւն մըն է, և աղօթքը՝ ներքին հարկ մը: Իր աղօթքը առ Աստուած ուղղուած իղձամը չէ, այլ հոգեպէս շօշափելի անձ- նաւորութեան մը հետ զրական խօսակցու- թիւն մը: Անոր համար իր աղօթքները խօսք ընդ Աստուծոյն և ո՛չ ցեօսք առ Աստ- ուածն: Աստուծոյ տուած իր մակդիրնե- ռէն կարելի է շինել իր յղացքը Գերազոյն- նին մասին: Տուիչ պարգեւաց, ինճաբուն բարի, անքնն, անխել, անիմամալի, անճա- ուելի, անգննելի, անօժեպփելի, անցաման- դաղ գիտութիւն, անեկեւան ճեսութիւն, անսկիզբ, անսուրբ ծագումն, ճամարիօ եականութիւն, եւ այլն: Ու տակաւին ծած- կոյթ ցանկալի, արփիացնող ցօղ, կրկնա- ձիւ առողջութիւն, անմախանձ պատիւ, ա- ներելոյթ Եւաղի, եւ այլն:

Լեզուն՝ յորդ է և ճոխ: Գալով իր ու- ճին, Նարեկացին, ինչպէս կ'երեւի, գի- տակցօրէն հետապնդած է ոճի մոգական գաղտնիքը: Անիկա հետեւակ մաքրապաշտ մը չէ որ կը գոհանայ վերադարձելով հին վարպետները: Իր շեղումը դէպի ժողովրդը- զային լեզուի մշտաբուխ աղբիւրը՝ ուրիշ

առաւելութիւն, Ոճը երանգաւոր և ճոխ, բայց նուազ յղկուած է և կատարեալ: Պատճառը իր խորթնութիւններուն ու մըթութեան, զուցէ իր խորհուրդներու անկառավարելի բազմութիւնը, ներշնչումի անզուսպ խռուումը, զգացցունքներու ըզզլլիւթք, չնեք պիտոյր, սակայն ոչ ոք կանգ կ'առնէ դիտելու ասոնք, իր անմխի ոճի արշաւին մէջ և բռնակալ գեղեցկութեան թափին տակ:

Նիւթը. Դիրքը լաւ կարենալ ընդգրկելու համար՝ անհրաժեշտ է ճանչնալ զայն լեցնող անձեռն ու աշխարհները: Աստուածութիւն, ամէնէն շատ յաճախուած անունը ազօթաւ մատենային, Նարեկացիին համար իմացական յղացք մը և բնազանցական վերացում մը ըլլալէ հետէ է և գրեթէ միշտ իրական, գրեթէ շօշափելի, տեսանելի ըզզայնութիւն մը, արտայայտութիւն մըն է, վերադարձներու անհուն տարափող և պատկերներու անսպառ տորմիղով որակուած, ճշտուած և մօտեցուած մեր մեղքերուն և ցաւերուն: Ս. Գրքին բոլոր դրուագները Անոր փառքին համար, տողի մը, աւելի յաճախ, պարզ ածականի մը կը վերածուին: Երկրքին և երկրին բոլոր զօրութիւնները շարժումի կը հանուին անոր ոյժ պարզեւլու: Եւ մարդոց հոգիին բոլոր ալքերը «կարօտագրուին» անոր սրբազան սարսուռը հիւրընկալելու համար:

Անհասանելի այդ բարձրութեան և թըզուկ, տիղմ ու փոշի մարզուն զէմառ զէմառը, զրքին կու տայ անկարելի եղբարականութիւն մը, որ գերազանցապէս մարդկային և յուզիչ կ'ընէ իր Աստուծոյն հետ ի խորոց սրտի եղած այս խօսակցութիւնը: Աստուածամօր նուիրուած է ամբողջ գլուխ մը Նարեկի, ինչպէս Նաեւ զրքին մէջ ուրիշ տեղեր անոր միջամտութիւնը և բարեխօսութիւնը կը հայցուի: Նարեկացին կը մօտենայ Աստուածամօր շարականներու մէջ Ս. Կոյսին եղած տարփողանքի լեզուով և պատկերներով:

Այդ անանութիւնները, մեծաւ մասամբ, իմացական ծագում ունին: Բայց Նարեկացիին մօտ իմացականութիւնը գոժաւոր է զատել զգայնութենէն: Կրօնական բարձրագոյն յղացքները իր մօտ կը վերածուին գրեթէ Նիւթական զգայնութեան:

Երկնայեցները. — Նարեկացին հակա-

ռակ իր անգնային երեւակայութեան, համեմատաբար քիչ կը խօսի միջնորդ ու պահապան այս էակներու մասին: Գրքէն միայն գլուխ մը բացառաբար նուիրած է անոնց: Մինչդեռ արեւմտեան ազգերու գրականութեանց մէջ՝ երկնային այս զօրքերը կարեւոր դեր ու ծաւալ ունին, Տաւրեք, Թասօ, Միլտոն, Միսթրիֆներ այնքան ուշադրութեամբ կը վերաբերին անոնց հետ որքան ռատորանկայաններուն:

Աստաման եւ իր բանակները. — Երկնայիններուն հետ կարճաճօտ՝ Նարեկացին Չարին ու անոր ուժերուն կ'ընծայէ մասնաւոր ու զարմանալի կարեւորութիւն: Անշուշտ Տանթէի գծած գծաթախ գեղեցկութեամբ Նշանաւոր տիպարը չէ անոր սատանան: Նարեկացիին, վերացեալ ըմբռնում մըն է, զուտ աստուածաշնչական: Հակառակ ասոր սակայն անոր բանականութիւնը ոյժով անդիմադրելի է և ամէնուրեք: Անպատականի մտայնութեամբ կը բազմապատկուին ճգնաւորներու առ աչօք տեսիլները, փորձութիւնները, զգայախաբութիւնները ստեղծելով ճնշում մը գրքին մէջ, որ դիւրին չի փարատիր հակառակ լոյսին հօր ներազդեցութեանը:

Նարեկացիին և այս շար ուժերուն յարաբերութիւնը գրքին մէջ, կը ստեղծեն մօայլ բայց ամէնէն գեղեցիկ ու սրտառուչ էջերը, վասն զի ան մասնաւոր հաճոյքը ունի այդ պայքարը փնտելու, պատմելու, երեւակայելու նոյնիսկ:

Մտադր. — Նարեկացիին համար մարդը ըմբռնում մըն է: Անոր համար մարդկութիւնը գերագոյն տիտղոս մըն է, որ խնայուեցաւ նոյնիսկ երկնայիններուն: Եւ որուն յօժարեցաւ սակայն հաղորդուիլ Աստուածածինը, իր երկրորդ զէմքով: Իր բոլոր մեղքերով և անկուճիկով մտադ կուշումը նախնայորելի է հրեշտակներէն, որոնք իրր յօրինում ալ վար կը մնան, քանի որ անոնցմէ առնուած է libre arbitre կարողութիւնը:

Մեղաւոր. — Բայց խորապէս վճռական կնիքով մը գծուած է մեղաւորին ըմբռնումը: Դիրքը անոր վրայ կը կրթի: Արդէն վերնագիրն է «Ողբ ապաշխարողի» բարացուցական բացատրութիւնը:

Նարեկացին իր տաղանդին անորակելի մեծութիւնը փորձած ու փորձած է այս

մտապատկերը աւելի հզօր՝ աւելի թելադրող և կատարեալ ընկուռ համար։ Օգտագործած է եկեղեցական մատենագրութեան բոլոր աստվածները՝ որոնք մեղքը կը տարազեն, և անոնց վրայ աւելցուցած նորերը, որոնք իրենց յանդգնութեանը մէջ բարձնաքի նոր ստեղծեր կը շարժեն։

Մեղաւորը ամէնէն ընդհանուր տիպարն է գրքին։ Ձկայ գլուխ մը ուր անկա մուտ գտած չըլլայ, ու նոյնպէս էջ մը՝ ուր անկա տիրապետող չգտանայ։ Անկէ կը մեկնի գրեթէ միշտ, իր լացն ու կոծը, ճնններումը տրամադրելու համար աստուածեան մաքրութեան։ Եւ կիրքերու անհուն սանդուխտ մըն է որ գինքը կ'աւաջնորդէ դէպի տեսիլքին հզօր հըրապոյր։

Նոյն իսկ երբ ինք երկինքը կ'երեւակայէ, տարօրինակ է որ մեղքերը սեւ ծանրոցներու նման կախուին իր մտքին թեւերէն։ Մեղքը նմանցուած է ծովին, մեր սրբազան մատենագրութեան այնքան արտօմած ծովը։

Արդարեւ տգիտն է, չունի մեղաւորի զրական տիպարին մասնայատկութիւնները։ Նարեկացիին մեղաւորը մեղքին հոծ իրապաշտուեալմբը զօրացած խորհրդանշան մըն է, մինչդեռ անոր հակապատկեր՝ արդարեւ տարածմութիւն մըն է, և չունի միսթիքներու մօտ պատկերացուած երանաւտ տիպարին քաղցրութիւնը, ողորուած երազին ճառագայթումովը։

Ապախարանք. — Նարեկացիին համար այս վիճակը անհուն ողբ մըն է, սակայն քաղցրացող միշտ յոյսին թեւովը։ Ամէն վայրկեան ներկայ է անոր միտքին մէջ հիմնական սու գաղափարը թէ՛ որքան ալ մեծ ըլլայ մեր մեղքերուն ալիքը, միշտ աւելի մեծ է Աստուծոյ սիրոյն ապաւնչը։ Յոյսին առասանը կախուած է ամէնուրեք մեղքի ճաթաններուն։

Նարեկացիին զիտէ թէ անկեալ էակը մասնիկն է գերազոյնին, և իր պարտքն է ըսել թէ աղտոտած, մեղքերով սեւցած այդ աստուածային գիծը ինչպէս պէտք է վերածել իր նախկին մաքրութեան։ Զինուած այս դիտակցութեամբ, անիկա անգուշար իր հոգիին ու մարմնին մերկութեանը վրայ կը շաչէ զգլուսին կրակ մորակները։ Մինչեւ որ հալի աղաւթ, և մարդը կարենայ

վերադառնալ անհուն աղբիւրին, որ Աստուծոյ շունչն է։

Արեւայութիւնը. — Այս պատկերը ըլլալով հանդերձ Նարեկացիին մէջ աստուածային մտապատկերացումը, որ միսթիք վիճակի գերազանց ստորգիծելիքն է, չունի ժխտական տեսիլներու կենդանութիւնը, իր սատանան աւելի հզօր է և գեղեցիկ քան հրեշտակը, և իր գծովքը աւելի ահաւոր և լուսատեսուած քան արքայուածիւնը։ Անիկա մեղի չի բերեր այն անհուն պայծառութիւնները, այն հալուող ու չը սպառող անուշութիւնները, որոնք օտար միստիքներու երեւակայութեանց մէջ այնքան գեղեցիկութեամբ երազը նիւթի կը վերածեն, որոնք մեր մարմնի հողին մէջ աստուածային կրակին անհուն բիւրեղացումները կը ցրցեն, զայն վերածելու բռնկած ջանքերու, որոնք թեւ բանային անոր գանդիցին շուրջը, վառելու և չհասնելու անճառ հակասաբարով։

Եկեղեցիք, Նարեկացիի մտքին մէջ մանրանկարն է երկինքի արքայութեան։ Աւելին ինչ որ հեղինակը գիտէ Հին և Նոր Կտակարաններէն և այլաբանական էջերէն, աստուածաբանութենէն, քով քովի կը բերէ ի պատկերացումն ու պաշտպանութիւնը անոր, որ յաճախ կը զգեստաւորուի խորհրդանշանական վերադառնումով։ Անոր համար կ'աղօթէ, ինչպէս պիտի աղօթէր ապրող, մարդկային փորձութեանց հեղեղին մէջ ձգուած մարդու մը համար։

Սուրբերը, Նարեկացիի համար հազիւ թէ առանձին անձնաւորութիւններ ըլլան, այլ կէտեր՝ ձգուած մայրութեան ճամբաներուն, որոնց կը կառչի պահ մը յոգնուածիւն առնելու համար կարծես։ Մարդարէներ, առաքելներ, հայրապետներ, և ամէնէն գերազանցը Աստուածամայրը։ Նարեկացիին հսկայ երեւակայութիւնը կարծես կանգ առնել չի սիրեր այդ սրտառուէ էակներուն բանաստեղծութեանը վրայ, մեղքի ծովէն ազատուած, առաքինութեանց այդ բխումներուն քովիկը։ Թերեւս իր տեական վաղըր գէպի անոնց պետը, դէպի գերազոյն սրբութիւնը, պատճառ ըլլայ որպէսզի անտեսուին անոնք իր անապարանքէն։

Երազ տեսութեան մը մէջ քով քովի բերելէ վերջ գիրքը լեցնող անձերն ու աշխարհները, մտնենք հատորի խորքի քննու-

թեան: Այս ծանր և աննուաճ գործին սկսելէ առաջ՝ աւելորդ չլլար թերեւս ըսել թէ արտակարգ անձնաորութիւն մըն է Նարեկին հեղինակը: Կարելի չէ անոր մօտենալ առօրեական կերպերով: Իր մեղքերուն առջև, որոնց ցուցադրումը տրտուս հաճոյք կ'առնէ իրեն, պահ մը կը տարուինք խորհելու կերքերու փոթորիկէն ձեռնուած դասական տիպարին, բայց իրականութիւնը տարբեր է բոլորովին: Բարոյական անձնաւորութիւն մըն է Նարեկացին: Անշուշտ դժուար է ըսել թէ մեղքը երգողները անմեղեհոր են թէ մեղաւորներ առհասարակ, բայց կարելի է հանդիպել կեանքի ճամբաներով նարեկացիի հոգիին: Ոչ մէկ կ'ըմակ կը բաւէ սեւեռելու համար այս ամենի աղօթողին ընդհանուր գիմագծութիւնը: Բանաստեղծը ամբողջովին լուծուած է մեղաւորի գիմակին տակ: Դիրքին է անշուշտ այդ թափանցիկ քողին տակէն հետեւի մտաւոր յուզումներու, սարսուռներու, բայց զժուար է անոնց տակ չօշափել անմիջական, քննադատարիներ իրականութիւնը, որ մեղքին ինչպէս հաճոյքին վրայ կ'իյնայ ու զանոնք կը բեւեռէ: Ամբողջ մարդկութիւնը փոխարինելու այս կեցուածքը մեծցուցած է Նարեկի տարողութիւնը, բայց որոշ չափով այլալայւած անոր հոգեբանական խորութիւնն ու ճշտութիւնը:

Յետոյ պէտք է մոռնալ որ գիրքը գրուած է վանականներու խնդրանքով, և ասիկա աւելի պատճառ մը որ Նարեկացին շեմեռած մտադրութիւններու զոգիւ մըն է թափ մը վերադառնալով ըլլալ, իր ստածութիւնն ու յուզումները առարկայական ընելու հասկնալի ճիգով: Սակայն միւս կողմէն Նարեկացիի հոգին լեցուն է անհատնում և աննուազելի վիշտով: Այդ վիշտը անամոթ է, վասնզի արտաքին պարագաներէն չէ պատճառուած, այլ ծնունդ իր ներքին գիտակցութեան, Նարեկացիի տիպարը Բերստու է, և անոր չկարենալ նմանելու, հասնելու մտածուած զինք կ'ընէ տրտուս: Նիցշէի գերմարդը հեղինակը հանցք իր հոգեկան հաւատարակչութենէն և զարձուց լուսկեաց, Միջին դարու մարդուն գերմարդը Բերստու է, և Նարեկացին այդ գերմարդուն է որ կը ձգտի, Նարեկը արտայայտութիւնն է այդ ողբերգական բայց մարդկային ճիգին:

(4)

ԵՂԻՇԷ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ՄԱՀՈՒՄ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

(Դուի, Ը. 48-57)

Մահուան հանգէպ մեր վերաբերմունքը կախում ունի կեանքի մասին մեր կազմած ըմբռնումէն:

Անոնց համար, որոնք կեանքը կը նկատեն ո՛չ վիշտ և ո՛չ հաճոյք. այլ լուրջ պարտականութիւն մը, զոր կոչուած ենք պատուով կատարել, գեղեցիկ օրուան մը երեկոն է միայն մահը, որ, այս պատճառաւ, ոչինչ ունի իր մէջ ահաւոր, խաղաղութիւնն ըլլալով ինքնին:

Ի զուր է որ ըսուած է թէ «մահուան շնորհիւ է որ բարոյականը մտած է կեանքին մէջ»: Ինչպէս ռազմիկը ա՛յնքան աւելի քաջութեամբ կը վազէ դէպի կռուոյ դաշտը, որքան աւելի խոր և անկեղծ է զինքը հոն մղող արգրեղ դատի մը նկատմամբ իր համոզումը, նոյնպէս մարդիկ աւելի քաջութեամբ կը գիմագծուեն կեանքի յեղաշրջութիւններուն, երբ առողջ ու պայծառ է իրենց մէջ ձգտումը դէպի ազնիւ վարձան մը, որ խաղաղութիւնն է հոգեւոր, կեանքն իսկ է արդէն՝ ճշմարիտ կեանքը, մարդկային գիտակցութեան՝ տիեզերական ներդաշնակութեան հետ ընդմիշտ հաղորդակցութիւնը, որ, ատոր համար նոյն իսկ, պէտք է ընա խռովէ մեր սիրտը:

Որպէսզի սակայն հնարաւոր ըլլայ մահուան հանգէպ այդ անվեհեր կեցուածքը, անհրաժեշտ է հաւատքին լոյսը. հարկ է կարենալ հաւատալ Աստուծոյ և անմահութեան, կարող ըլլալու համար ըմբռնել կեանքն ու մահը միանգամայն:

Երբ այդ լոյսով պայծառացած է հոգին, գերեմանը անդունդ մը չէ այլևս, այլ դէպի լուսաւոր յաւիտենականութիւնը բացուած անցք մը. դազուած ա՛լ կորստեան մնացորդ մըն է միայն որ կը կրէ, այլ անցաւորին մէջէն անանցականը յայտնաբերող պատկեր մը: Ու իր զաւկին անշնչացած մարմինին վրայ հակած վշտահար հայրը, իր արցունքներուն ծիածանին մէջէն պիտի տեսնէ նոր արշալույս մը, ու սրտին խորքէն պիտի լսէ ձայն մը. «Մեռած չէ ան»:

Ամէն հողակոյտ, որ սուգի մը տխրութիւնը կը տարածէ իր շուրջը, բեմ մըն է, ուսկից մահը կեանքին դասը կուտայ մարդկութեան:

«ԱՅԵՏԱՐԱՆ ԶԱՐԲԵՆ»

ԲԱՆԱՍՏԵՂԵԱԿԱՆ**Կ'ԻԶՆԵՍ, Ո՛Վ ՏԷՐ**

(ԱՆՔԻԼԵԻԱՍԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՇՆՈՐՀԱԲԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ԱՌՔԻԻ)

Երկիմներու քու բարձունքդ,
Կ'իջնես վերէն նորէն ով Տէր,
Շնորհովդ օծել, լոյսովդ լուսել.
Բաց հակասներն վառ սրբերուն:

Քանի՜ խորան առանց լոյսի,
Խանձած սրբեր քեզ ծառաի,
Կը սպասեն լուռ, կը սպասեն Ես,
Որ դուն իջնես առաս, առաս:

Հիմա զըւարթ քու սուրբ Տան մէջ,
Խունկի բուրում, լոյսեր անվերջ,...
Սուրբ հոգիներ պար եմ բըռնած,
Անհուն սիրովդ համակ օծուած:

Ուրախութեան մեղմ ժրպիտներ,
Այլերէ աչք կ'առնեն թելեր,
Սիրեր հիւսուած, սիրեր վառուած,
Ամէն բերան դէպի Ասուած:

Ու երկիւղած հոգիներէն,
Արցունք աղօթք անգօրներէն,
Կը բարձրանան, կը վերանան,
Շնորհաբաշխին, իբրեւ նուէր:

★ * ★

Ու այս անգամ բոլոր սրբեր,
Կը պաղտախն... իջի՛ր ով Տէ՛ր:

ՀԱՅԿԱՋՈՒՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Ն Ա Խ Ա Տ Օ Ն Ա Կ

Բեմը կիսամութ: Մրաճին լուսաւորումը
աղօս:

ԽՈՒՄԲԸ

Այս իրիկուն,
Նախատունակ գըրչի, մըտքի,
Բեմի, երգի, ճարտար խօսքի,
Մեր նահատակ
Մշակներուն:

Այս իրիկուն,
Մօտիկ, հեռու,
Ամէն մէկ տուն
Ամէն հայու,
Արեւելքէն մինչ արեւմուտք,
Թող որ այրէ խունկ ու կնդրուկ,
Մեր նահատակ մեռելներու
Հոգիներուն:

Եւ ամէն տեղ,
Բարեբանուի՜ թող յիշատակն
Անոնց արդար.
Փառաբանուի՜ թող ամէն տեղ,
Մեր նահատակ մեռելներու
Գործը շքեղ:

Այս Ապրիլի գիշերն համբուն,
Մեր պարմաններն,
Թող հաղորդուի՜ն անոնց հոգուն՝
Ու մեր կոյսերը աչագեղ,
Նրգեն աղօթք եւ օրհնութի՛ւն
Մեր նահատակ մեռելներու
Հոգիներուն:

Եւ մեր մայրերն այրիացած,
Այս Ապրիլի գիշերն ի բուն,
Յիշե՛ն աղուոր իրենց գարունն
Ու իրենց սէրը սրբացած.
Այս Ապրիլի գիշերն ի բուն,
Պատմե՛ն ռճիրը անանուն,
Դահիճներուն:

Ու վաղն առտուն,
Մութն ու լուսուն,
Թող ամէն հայ եկեղեցի,
Մօր մը նման,
Կանչէ՛ բոլոր
Իր զաւակները ցիր ու ցան.

Կանչէ՛ բոլոր
Մեռելները անգերեզմանի:

Եւ ամէն տեղ,
Արեւելքէն մինչ արեւմուտք,
Եկեղեցին Հայաստանեայց,
Թող որ այրէ՛ խունկ ու կնդրուկ
Անոնց անմահ
Հոգիներուն:

Եւ ամէն տեղ,
Քահանաներ եւ դպիրներ,
Ու ժողովուրդ միաբերան,
Կարդա՛ն օրհնէ՛նք՝
Մեր նահատակ
Մեռելներու
Հոգիներուն:

Եւ յիշատակն անոնց արդար,
Որպէս կամուրջ մը հոգեղէն,
Ծիածանի որպէս կամար,
Մեր սրտերը բաժան բաժան,
Մեր հոգիներն փոթորկահար՝
Կապէ՛ իրար:

Խումբեմ մեկը, քալ մը կը յառաջանայ
Եւ բան մը ցուցնելու դիւրով.

Տեսա՞ք, լոյս մը ցոլաց հեռուն:

ԽՈՒՄԲԸՆ ՈՒՐԻՇ ՄԸ

Ես լըսեցի ծայն մը միայն,
Կարծես աւալն ըլլար հոգուն,
Կարծես հեծքը ըլլար ծովուն:

ԵՐՐՈՐԴ ՄԸ

Կարծես մրմունջ էր աղօթքի:

ԵՐԿՈՒ ԵՐԵՔ ՀՈԳԻ ՄԻԱՍԻՆ

Բուրմո՛ւնք խունկի:

ԱՄԷՆՔԸ ՄԷԿ

Բուրմո՛ւնք խունկի:

ՄԷԿԸ

Ստուեր մ'ահա:

ԱՄԷՆՔԸ ՄԷԿ

Մեզի, մեզի կը մօտենայ:

Մրաճին մնացած լոյսերն ալ, այս միջո-
ցին, կը մարին: Միայն բեմին վրայ, անկիւն

մը շատ արդօս լոյս մը վառ կը մնայ, այն-
պէս որ մեզողը ոգիի մը թափառութիւնը
յաջողի թալ:

Ա. ՌԳԻՆ

Կը մեզե բեմը ու վայելեամ մը կեանալե
յեթոյ:

Ողջո՞յն եւ փառք հայոց երկրին,
Մահէն ալ վեր, մահէն ալ վերջ.
Ձեզ կը բերեմ,
Մուրհակն անհուն
Մեր սէրերուն,
Խորհուրդն անյաղթ
Հայրենիքին,
Մեր նահատակ մեռելներէն.
Խաղաղութի՛ւն եւ օրհնութիւն
Մեր հին ու նոր
Մեռած բոլոր զբոսողներէն.
Այս իրիկուն,
Մեր հոգիներն հեռուններէն
Ձեզի կուգան,
Որ ունկնդրեն անգամ մըն ալ
Կարկաչը մեր լեզուին, երգին,
Որ արեւնան,
Քաղցրութենէն ձեր ծայներուն,
Ձեր նայուածքին,
Քաղցրութենէն՝ մեր աղօթքին
Վաղուան անմահ պատարագին:

ԽՈՒՄԲԸ

Որո՞ւ, որո՞ւ հոգին ես դուն,
Մեր նահատակ զբոսողներուն.
Ձայնդ է մեղրի համով օծուն.
Դէմքդ նշխար,
Նայուածքիդ մէջ
Հուրը անշէջ՝
Մեր սուրբ հողին,
Մեր դարերուն:

Ա. ՌԳԻՆ

Երբեմն ափին,
Հրաշալի՜ Ոսկեղջուրին,
Գիրի, խօսքի էի մշակ:
Անդամ էի ես Օսմանեան
Մեծ Ժողովին,
Գիշերուան մէջ դաւի նըստան,
Պաշտօնակից ու բարեկամ,
Ու տարին զիս անլու՜ր մահուան:

ԽՈՒՄԲԸ

Ա՜հ, դուն հոգին,
Նորավէպի մեր իշխանին,

Մեծ վարպետին.

Ա՜հ, դուն հոգին
Ատեաններու շահապետին,
Յարգա՛նք քեզի ու անբաւ սէ՛ր
Համբոյր, արցունք
Քու անշիւրիմ ոսկորներուդ...

Ահաւասիկ մենք երկիւղած,
Ահաւասիկ մենք ծնկաչոք,
Խոր հաւատքով,
Այս իրիկուն
Կը սպասենք ձեր պատգամներուն:
Ի՛նչ է խօսքը
Մեր սրբազան զբոսողներուն:

Ա. ՌԳԻՆ

Խօսքն ու կամքը
Մեր հին՝ ու նոր,
Քաղուած, անթաղ բոլոր բոլոր
Գործողներուն:
Պահել գիրք, պահել լեզուն
Մեր ղօղանդուն.
Ծաղկեցնել մեր պըզտիկ ածուն:

Պահել ինչ որ աւանդ մնաց
Յաւելումով՝ մեզմէ՛ ձեզի,
Ու երգումով՝
Յանձնել զանոնք
Աւելիով
Յաջորդներուն:

Ճոյց տալ վախկոտ դահիճներուն,
Աշխարհներուն ալ մեղսակից,
Թէ անկուն է մեր հոգին.
Հազար անգամ հրէ անցած,
Ու սրբացած
Մեր մեծ հոգին,
Հազար անգամ խալուած, թաղուած,
Մենք անցեր ենք դարերը մեր,
Երբք՝ նըկուն, երբք՝ անյոյս,
Նորէն բացուած արեւին դէմ
Ու աշխարհին,
Բոյրով, շողով ու թըրթիւռով,
Բացուած սիրով
Բոլոր մարդոց,
Անծանօթին ու ծանօթին:

Նորէն բացուած հազար ձեռով,
Որպէս սեղան,
Որպէս այգի ու մրգաստան,
Որպէս վանք ու եկեղեցի
Ու օթեւան.

Որպէս հոգին բանաստեղծի
Ճամբորդներուն դէմ «անժաման»:

ԽՈՒՄԲԸ

Օրհնեալ ըլլայ
Կամբը՝ անմահ գրողներուն .
Պահեր ենք մենք, պիտի պահենք
Գիրն ու լեզուն,
Ինչպէս լոյսը մեր աչքերուն:
Ինչ որ աւանդ թողիք մեզի,
Ձեր ճիգերով տասնապատկած,
Քաղցրացուցած
Ձեր արիւնով,
Պիտի պահենք զերթ սրբութիւն
Խաւելիով պիտի յանձնենք
Յաջորդներուն:
Պիտի ցուցնենք դահիճներուն,
Աշխարհներուն ու երկնքին,
Թէ անկուն է մեր հոգին,
— Քանզակ աղուոր անփըշրելի —:

Կը մեծե ուրիշ եռոյն մը: Խումբը զար-
հուրած կ'ընկերիք էիչ մը:

Բ. ՈԳԻՆ

Ողբո՛յն սիրոյ, ո՛վ եղբայրներ,
Ձեզ կը բերեմ,
Փառքը արեան
Մագաղաթեայ մեր պատմութեան,
Ու երգն հզօր
Ամէն օր մեծ, ամէն օր նոր
Մեր նահատակ քերթողներէն .

ԽՈՒՄԲԸ

Որո՞ւ անմահ հոգին ես դուն,
Մեր նահատակ քերթողներուն:

Բ. ՈԳԻՆ

Ես եմ հոգին,
Երիտասարդ իր հասակին,
Ողբ ողջ մորթուած բանաստեղծին...

ԽՈՒՄԲԸ

Ա՛հ, դուն հոգին,
Շուշանաբո՛յր ու հրապարս բանաս-
տեղծին, տեղծին,
Քերթուած, խաչուած
Ու սրբացած,
«Ցեղին Սիրտ»ի մեծ երգիչին:
Ո՛վ նահատակ քերթող անթաղ,
Սրտերուն մէջ քու յիշատակն,

Ունի խորան մը
Աստղագարդ,
Ու պատկերիդ առջեւ անմար,
Օր ու գիշեր,
Կանթեղ մը վառ,
Քու լուսատեղն հոգուն համար:
Երգդ խորխոյս եղած է մեզ,
Մեր ցաւին մէջ,
Արդարութեան մեր սովին մէջ,
Ու ցասումին մէջ մեր անզօր,
Ու վրէժին մէջ մեր անշէջ:

Ահաւասիկ երեսանկեալ
Մենք կը սպասենք:
Ի՛նչ է կամբը,
Ի՛նչ է պատգամ,
Քերթողներուն մեր արնաբամ:

Բ. ՈԳԻՆ

Պատգամն է նոյն:
Քալել լոյսին,
Քալել ճամբէն մեր պապերուն
Քաջ ու բարի .
Կըրակին մէջ, դանակին տակ
Պահել խորհուրդն
Անփըշրելի
Իրենց ցեղին:
Ցուցնի մարդոց ու աշխարհին
Թէ լոյսն յաղթող է խաւարին...
Բանալ զանծերը մեր հոգւոյն,
Բանալ զանծերը մեր մըտքին
Ու մեր սրտին,
Ինչպէս բացին պապերը մեր,
Ու բաշխեցին, հազար ձեւով,
Որպէս աղօթք ու «անդաստան»,
Որպէս հէքեաթ ու առասպել,
Որպէս երգ ու քարէ հրաշք...
Ու բաշխեցին,
Բարիքն արդար աշխատանքին,
Ինչպէս զինի ու հասուն միւրգ
Ու թարմ հաց,
Ինչպէս մատաղ ու հարսնեմաշ,
Ու ինչպէս հասկ:
Նորէն բացէ՛ք ու բաշխեցէ՛ք,
Բարիքն արդար ձեր՝ վաստակին,
Սըրտին, մըտքին,
Անծանօթին ու ծանօթին,
Մահն ընելով
Պահ անպատում ըստեղծումի:

ՄՈՒՐԱՏ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԼԵՁՈՒՄԳԻՏԵԿԱՆ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԱԶԳԵՑՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՎՐԱՅ ԵՒ ԼԱՏՒՆԱԲԱՆ

ՀԱՅԵՐԷՆ՝

Մեր բարբառների մէջ ընդարձակ տարածութիւն ունի սոյլ «հօշիկ» բառը՝ որ գիտեն Արարկիր, Ապարան, Արճէշ, Բաղէշ, Թաւրիզ, Խոյ, Խլաթ, Հազգօ, Մոկք, Մուշ, Մարաղա, Նոր-Բայազիտ, Շատախ, Ուլմի, Սալմաստ, Սասուն, Սուրմալու, Վան, Բդի, որից կան նոյն իսկ սոյլաւ, սոյլընց բառերը։ Արդ այս բառը լս. սովորաբար կամ ֆրանս. սովորաբար է։ Այս օրինակները բաւական են ապացուցանելու համար՝ որ եւրոպական փոխառութիւնները կրում են ժողովրդական բնոյթ, ուստի և կատարուած են ուղիղ գծով։

3) Ի՞նչ կուտուրական արժէք են ներկայացնում այս փոխառութիւնները։

Յունական և մանաւանդ պարսկական փոխառութիւնները քննելու ժամանակ՝ մենք կարողացանք երեւան հանել կուտուրական այն խոշոր ազդեցութիւնը՝ որ ունեցել էին այդ մեծ ազգերը հայոց վերայ։ Այդ ազդեցութիւնը երեւան եկաւ նրանից՝ որ փոխառութեանց ցուցակում ամէն մի ստորաբաժանումների դէմ բառեր կային։ Այսպէս չեն սակայն եւրոպական փոխառութիւնները, բազմաթիւ ճիւղերի, ինչպէս բնութեան և նրա զօրութեանց մասին, մարդու և մարմնի զանազան մասերին, ընտանիքի կազմութեան, գոյների, վաճառականութեան, շինարարութեան, ուսելիքի և ըմպելիքի, մետաղագործութեան, ճամբորդութեան, ժամանակի եւ տեղի, ինչպէս նաեւ դերանունների, շաղկապների և նմանների վերաբերեալ ոչ մի բառ չկայ ցանկում։ Այս նշան է որ այդ ճիւղերի կողմից եւրոպացիք որեւէ ազդեցութիւն չեն գործել։ Եւրոպական փոխառութիւններ կան կրօնական բաժնում, առ-

տնին տնտեսութեան վերաբերեալ, երկրի և պետական կազմակերպութեան մասին, դրամի ու քաշի մասին, հազուստեղէնի մասին և մի քանի բառ էլ հիւանդութեանց, կենդանիների, երկրագործութեան, անասնապահութեան, արհեստների և տոմարական կեանքի մասին։ Պիտի սահմանափակուենք ուրեմն մենք էլ այս փոքրիկ շրջանի մէջ։

Ամենից ընդարձակ բաժիններն են կրօնականը (10 բառ) և պետականը (35 բառ)։ Այս 45 բառերը՝ որոնք ամբողջ եւրոպական փոխառութեանց 2/3 են կազմում, ուրիշ բան չեն, եթէ ոչ նիւթական ապացոյցներ կամ փաստեր այն իրողութեան, որի մասին պատմութիւնն էլ է վերկայում, այսինքն եւրոպացոց կրօնական և վարչական ազդեցութիւնը. — առաջինը կաթոլիկական ծէսերի ներմուծմամբ և երկրորդը՝ աւատական կարգերի մուտքով կիլիկիոյ թագաւորութեան մէջ։ Աւելացնենք այստեղ միայն այն՝ որ վարչական կամ պետական ազդեցութիւն ասելով պէտք չէ միայն հասկանանք զուտ քաղաքական ու զինուորականը, այլ նաեւ դատական բառեր, այն է քալիքի ազատականի առաջ իր դատը պաշտպանելը, անսիւղ «դատաստանագիրք կամ մատեան օրինաց», զալունչ «դատական բողոք, գանգատ, արդի բառով հայց», զասեղ «պատժել» սալալայ «վճիռ տակ եղած մի բանի գրաւուր կամ նրա վրայ դրուած արգելքը դատական իշխանութեան կողմից», սալալ «գերաւել», ճմնեղ «պաշտպանել դատ», Ֆալիք «դատը կորցնել» (ընդամէնը 8 բառ)։

Միւս բաժինները միասին ունին ընդամէնը 24 բառ, որ կազմում է ամբողջի 1/3 մասը։ Ամբողջի համեմատութեամբ սա մի փոքր թիւ է, մանաւանդ երբ առնենք իւրաքանչիւր ստորաբաժանումը առանձին և Համեմատութիւնը էլ աւելի կը փոքրանայ, երբ նկատենք որ հիւանդութիւնների, անասնապահութեան և հազուստեղէնի վերաբերեալ բառերից 7 վերաբերում են ձիերի հիւանդութեանց, կազմին, վաղքին և ձիաւորի հազուստին. մէկը հաւանեղ «սպաս, կան, կազմած» գրեթէ նոյնպէս ձիերի, որոնք ու զէնքի՝ համար էլ և մէկն էլ զալուն՝ կրօնաւորի վեղարի համար է։ Այսպիսով այս 9 բառերն էլ կ'անցնեն իրապէս ասպետական կեանքին (որ է պե-

(*) Շարունակութիւն՝ մեծամեծ նեղիմակի «Պատմութիւն Հայ Լեզուի» գործին (ԼԳ. Գլխի)։

տական) և կրօնականին: Սրանով այս երկուսից զուրա մնացած բառերի թիւը կը վերածուի 15ի:

Երկարգործական բաժնից կայ միայն մի բառ, որ է արճնուկ կամ արցնուկ. սա արեւմտահայոց մէջ կանկալառ, առաւ. apmumak կոչուած բոյսն է, որ տալիս է շատ համեղ մի կերակուր: Այս բոյսը ունի իր հետաքրքրական պատմութիւնը: Սա գիտական լեզուով ցինարա կոչուած բոյսն է, որի ընտանին ծանօթ էր արաբների մէջ ալիարամա առնուով:

Արաբների ձեռքով բոյսը ներմուծուեց Սպանիա, որտեղից մտաւ իտալիա, Ֆրանսիա, Հոլլանդիա, Անգլիա, ԺՋ. դարի կէսին Շվիցցարիա, այստեղից Գերմանիա և Գերմանիայի վրայով Ռուսաստան: Երկրից երկար անցնելով բոյսի արաբերէն անունը հետզհետէ փոխեց իր կերպարանքը. իտալիայում կոչուում էր արքիչոֆֆո, ֆրանս. եղաւ արքիսո, գերմ. արքիսոֆֆ, որից էլ առաւ. արքիսոկ: Ռուսերինանց շըրջանին իտալական ձեւով ներմուծուելով Կրիկիա. կոչուել է հայերէն արցնուկ կամ արճնուկ: Չգիտեմ թէ այս բոյսը այժմ էլ մշակու՞մ է Կրիկիայում, բայց յայտնի է որ Կովկասում և Ռուսական Հայաստանում չկար. միայն անցեալ տարի (1926) մեր տաճկահայ գաղթականները սկսան Երեւանի շուրջը նոյն բոյսի մշակութիւնը և ինչպէս իրենք են ասում, մեծ յաջողութեամբ, որովհետեւ «բոյսը սիրել է հողը»: Առաջին բերքը լինելու էր 1927ի գարնան, բայց արտասովոր ցուրտ ձմեռը մամրողը ստացրեց:

Անասնապահական ճիւղից կայ միայն ճնիժ «բերիլ» բառը, որի գոյութիւնը թեւրեւս պէտք է բացատրել կովի մի առանձին եւրոպական տեսակի ներմուծումով դէպի Կրիկիա:

Առտնին տնտեսութեան բաժինը գիտէ երեք տեսակ ամանեղէնի անուն, որոնք են հանազ «բաժակ», մոքրաղ «սանդ», պացին «կոնք», սրանից զուրա կայ մոքս «ամանների բերանը գոցելու յատուկ ձեւ կամ շաղախ. [ստ]: Ամանեղէնի փոխաբերութիւնը երկրից երկիր ծանօթ երեւոյթ է. նորմաոյծ առարկայի հետ գալիս է նաև և իր անունը:

Սրանից զուրա մնում են փողերի ա-

նուններ՝ լիվր, մարկ, սոլ, կշիւթի մի փոքր չափ՝ ունճայ, գրական՝ ջաբխստ «գրքի գըլուխ», զարդեղէնի վերաբերեալ՝ պալա մի տեսակ կանացի զարդ», և սովորական կեանքի բառերից՝ սալգել «ըմբռնել», ռուայր «սօժիտ», բիթ «գերթ», աչատ:

Սրանով էլ սահմանափակում է եւրոպական քաղաքակրթութեան ազդեցութիւնը հայ կեանքի վրայ, Կրիկիայում:

4) Փոխառութիւնները ի՞նչ տարածութիւն ունեցան, արդեօք նրանք սահմանափակուած էին միայն Կրիկիայում, թէ կային նաև բուն Հայաստանում:

Այս հարցին չի կարելի միանգամից դրական կամ բացասական պատասխան տալ. որոշ բառեր նայելով թէ իրենց նշանակած առարկաները ինչքան տեղ մուտք էին գործել, տարածուած էին նաև աւելի հեռուները, միւսները մնացել էին անշուշտ միայն Կրիկիայում. օրինակ սոլ բառը՝ ինչպէս տեսանք, հասել է մինչեւ Կովկաս և Ատրպատական. և մինչեւ անգամ մուտք է գործել ուրիշ հարեւան ժողովուրդների մէջ. այսպէս քրդերի, զազաների, սասորիների և քաղցեացոց: — Արմա բառը գիտէ Մինաս Համբեցին. — Կաթոլիկ կրօնի վերաբերեալ բառերը գրաւելու էին նաև Հայաստանի, Ատրպատականի և Վրաստանի կաթոլիկացած շըրջաններում. օր. Երնշակի շըրջանից ունիք զանազան ֆրանսեր. — քաղաքական բառերից պարոն և զամբա ստացել են լայն տարածում, այնպէս որ Սիմէոն կաթոլիկոսը իր հաւաքածոն կոչում է զամբա: Բայց պէտք է կարծել որ մնացեալ բառերը ընդհանրապէս տեղական նշանակութիւն են ունեցել:

5) Ի՞նչքան կեանք ունեցան այս փոխառութիւնները և մինչեւ երբ ապրեցան մեր լեզուին մէջ:

Գանի որ, ինչպէս տեսանք, փոխառութեանց մեծ մասը վարչական ու կաթոլիկ կրօնին յատուկ բառեր էին, բընականաբար Կրիկեան թագաւորութեան կործանումով և եւրոպացոց վտարումով պիտի վերանային: Ժողովրդի մէջ կարող էին իրենց գոյութիւնը շարունակել այն բառերը միայն՝ որոնք զուտ քաղաքակրթական նշանակութիւն ունէին, մինչեւ որ նոր առարկաներ գալով փոխարինէին նրանց:

Այդպիսիների թիւը արդէն չատ քիչ էր:

Թիւրառահայերէն 7 փոխառութիւններէից միայն վեցը այսօր գործածական են հայերէնի մէջ. սրանք են կարգինալ, սոլ, հանապ, մարալխտ, մարգիզ, պարոն. — սրանցից կարգինալ և մարգիզ նոր փոխառութիւններ են ֆրանսիէնէից, մարալխտ և պարոն զբաղեցողներ ձեռքով վերակինդանացած բառեր են, և միայն հանապ ու սոլ բառերն են՝ որ գործածական են բուն ժողովրդի մէջ. աւելացնենք նահւ սրանց վրայ Զէյթունցոց առմօրը, որով պիտի մեհենանք 3 բառ, զբական բառերի հետ միասին ընդ ամէնը 5 բառ, որ մնացել են եւրոպական միջնադարեան ազդեցութիւնից:

Բառերի քննությունը Վերջացնելուց
յետոյ պէտք է տեսնենք թէ ի՛նչ ազդե-
ցութիւն է գործել Եւրոպան հայերէն լիզ-
ուի ներքին կազմութեան, ոճաբանութեան
է քերականութեան վրայ:

Այստեղ ունենք խօսելու աելի առատ
նիւթ քան բառական փոխառութեանց մա-
սին էր:

Լեզուի պատմիչները այս շրջանի ծընունդն են համարում մի թուրքոփն նոր հայերէն, որ կոչում են լատինաբան հայերէն, և որի յօրինումը վերագրում են ունիթոռներին:

Մենք էլ ծանոթանանք ուրիշն նախապէս այս աշոյ անուան հետ և պատմենք համառօտիւ թէ ի՛նչպէս և ե՛րբ երեւան եկան սրանք մեր երկրում և ի՛նչ եղաւ նրանց գործունէութիւնը:

Կիրիկիայում ձեռք բերած յաջողու-
թիւններից քաջալերուելով պապերը ու-
զում էին Արեւելքում կաթոլիկական պը-
րոպաքանդան աւելի հաստատուն ու տե-
ւական հիմքերի վրայ դնել: Այս նպատա-
կով կազմուեց միաբանողների կամ լատին
բառով ունիթոոնների կորգը, հետեւեալ
հանգամանքների տակ:

1316 Թուին Արեւելք ուղարկուեց
Բարթոլղիմէոս անունով մի նշանաւոր ե-
պիսկոպոս, որ Իտալիոյ Պոլսեիս քաղա-
քիցն էր։ Երկու ընկերներով միասին Բար-
թոլղիմէոսը նստաւ Ատրպատականի Մա-
րագա քաղաքը, որ այն ժամանակ թա-
ւորաց չուլաղու իսանի աթոռանիստն էր
եւ այս ուսումնասէր իշխանի շնորհւ բա-

տական ծաղկած վիճակ ունէր: Թաթարները նախ քան մահմետականութիւն ընդունելը համակիր էին քրիստոնէութեան, ուստի իրաւունք տուին Բարթուղիմէոսին ազատ ու համարձակ գործելու: Ըստ այնմ՝ Բարթուղիմէոսն էլ սկսեց իր քարոզչական գործունէութիւնը, շատերին հրապարեց իր կողմը և տեսնելով որ գործը յաջող է ընթանում, շինեց նաեւ մի վանք, որտեղից սկսեց քարոզիչներ ուղարկել շրջակայքը: Իր գլխավան համարաւից հրապարուելով Հայաստանից զանազան վարդապետներ գալիս էին նրա մօտ աշակերտելու: Սրանց մէջ նշանաւոր եղաւ Քոնսցի Յովնան վարդապետ, որ տարի ու կէս մը նաղով Բարթուղիմէոսի մօտ՝ սովորեց լատիններէն և սովորեցրեց հայերէնը նրան և նրա ընկերներին: Իսկոյն սկսեցին զանազան լատիններէն աստուածաբանական դրբեր հայերէնի թարգմանել: Քոնսցին այնքան սիրեց Բարթուղիմէոսին, որ համոզեց նրան վերջապէս զալ Հայաստան և հաստատուել Քոնիի վանքը (1330): Այստեղ բացին վարդապետարան, ուր սովորում էին բազմաթիւ հայ վարդապետներ: Քոնսցին ընդունեց լատին գաւառներէն և յաջողեց իրեն հետ միացնել նաեւ Քոնիի ժողովուրդը: Այնուհետեւ աւելի ընդարձակելու համար ասպարէզը, որոշեց բոլոր հայերին դաւանափոխ անել և այս նըպատակով լատին վարդապետներ ջրինակով գաղմկեց կրօնաւորական մի ուխտ՝ որ կոչուում է միաբանող եղբայրներ կամ լատիններէն բառով Ֆրադէս ունիթոսը: Մի քանի դար տեսում է սրանց կրօնական գործունէութիւնը, յաջողում են իրենց հետեւորդների թիւը հասցնել մինչեւ 20.000 մարդով Հայաստանում, Ատրպա-տականում և Վրաստանում, որից յետոյ հետզհետեւ պակասելով ոչնչանում են:

Կրօնական պատմութիւնը թողնելով
մի կողմ, տեսնենք մենք ունի՞թոռներ
գրական գործունէութիւնը:

Քուչի հաստատուելուց մինչև ԺԴ.
գարի կէտը, այն է 25 տարուայ ընթաց-
քում մեզ յայտնի են 25 կտոր թարգմա-
նութիւն, որոնք հետեւեալներն են իրենց
ժամանակագրական կարգով.

1. Բարժոնւղիմէոսի քարոզգիրք:

2. Կանոնական թուղթ :

3. Բարթուղիմէոսի յաղագս վեցօրեայ արարելութեան:

4. Ս. Թովմայի Ակուինացւոյ յաղագս խորհրդոց եկեղեցւոյ:

5. Ս. Թովմայի զիրք ընդդէմ հնթանոսաց:

6. Ս. Թովմայի յաղագս բնութեանց և անձնաւորութեան Քրիստոսի:

7. Պետրոսի Արագոնացւոյ զիրք դատաստանաց:

8. Պետրոսի Կանոնագիրք կամ իրաւագիրք:

9. Պետրոսի յաղագս եօթն մեղաց:

10. Նոյնի՝ գիրք առաքինութեանց:

11. Յաղագս սյուրթեանց:

12. Յաղագս խոստովանութեան:

13. Գիրք դժոխոց:

14. Սուր Պետրոսի:

15. Ժամագիրք Դոմինիկեանց:

16. Միստայ, որ է Պատարագամատոյց:

17. Ալքիստի Աստուածաբանութիւն:

18. Արիստոտելի վերլուծութիւն ըստտրոգութեանց:

19. Ս. Օգոստինոսի Կանոնք:

20. Կացուցմունք (իւսս սահմանադրութիւն) կարգի եղբայրք քարոզողաց:

21. Գիրք յաղագս հոգւոց:

22. Յաղագս հրելոսկաց:

23. Կայծականց գիրք Բեդայի:

24. Փանձ վարդապետութեան Քրիստոսի:

25. Մեկնութիւն պատարագի Իննովկենտեայ Գ.:

Այս թարգմանութիւնները կատարուել են մեծ մասամբ լատին Բարթուղիմէոս եպիսկոպոսի, Պետրոս Արագոնացու (սպանիացի) ձեռքով, մի քանիսն էլ Յովհան Քանեցու, Յակոբ վարդապետի և Յովհաննէս Զակեցու ձեռքով:

Մեր մէջ տիրում է այն կարծիքը թէ յիշեալ լատին քարոզիչները հայերէն լաւ չիմանալով և կամ գիտմամբ հնարեցին մի նոր աեսակի հայերէն, որ ըստ ամենայնի ձեւուած էր լատիններէն լեզուի վրայ և դրա համար էլ կոչուում է լատինաբան հայերէն:

Այս կարծիքը՝ որի հեղինակը, ինչպէս երեւում է Զարգանաւեանն է (անդ էջ 49), բոլորովին սխալ է: Լատին քարոզիչները բնաւ կարիք չունէին հայերէնի համար

նորանոր ձեւեր հնարելու, նրանք եթէ ազդէն էին հայերէնի գիտութեան մէջ, առ առաւելն քերականական սխալներ պիտի անէին, և ոչ թէ հայերէն նոր նոր ձեւեր կամ տային հայերէնին մի նոր կազմակերպութիւն, ինչ որ ոչ թէ տգէտի գործ է, այլ ընդհակառակը պահանջում է աւելի մեծ հմտութիւն, միայն ի չարը գործադրուած:

Մեր ասածին իբրեւ ապացոյց բաւական է մէջ բերել մի նմոյշ Դոմինիկեան Փրա Պետրոս Արագոնացու լեզուից՝ (Թառաջաբան Առաքինութեանց գրքի, հանուած Երեւանի թանգարանի Նո. 844 ձեւազրից):

Վասն այսորիկ ես նուազ ֆրա Պետրոս ի կարգէ քարոզողաց երանելոյն Դոմինիկոսի կամեցա հաւաքել բանս ինչ ի յառաքինութեանցն որ սփռեալ կայր ի գիրս. թէպէտ փոքրութիւն մտաց իմոց ոչ բաւականաբար առ այժմ վասն դժուարութեանց նիւթոց և արժանաւորութեանց, բայց սակայն յաղթահարեալ ի սիրոյ եղբարցն աղաչանաց ոչ վայել էր ընդդէմ ասել, վասնորոյ ապաւինեալ ի տէրն առաքինութեանցն ի Քրիստոս փրկիչն մեր, որ է զօրութիւն և իմաստութիւն Զօր, համարձակիմ սկիզբն առնել զրոց առաքինութեանց ի յօգուտ խոնարհաց. զի վասն նոցա ասէ Քրիստոս (Մատթէոս ԺԱ.). Գուհանամ զքէն, Հայր, տէր երկնի և երկրի, զի ծածկեցեր զայս յիմաստոց և ի գիտա...

Ինչպէս երեւում է, այս հայերէնը շատ կանոնաւոր է և լատինաբան կոչուելու ոչ մի պատճառ չունի:

Լատինաբան հայերէնը յօրինուած է աւելի ուշ, ԺԶ. դարուն, Հոռովմում:

ՊՐՈՓ. Հ. ԱՃԱՌԵԱՆ

(Երևան-Կիւի)



ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱՅ ՅՈՒԵԼԵԱՆ

ԾԱՀԱՆ ՊԵՐՊԵՐԵԱՆԻ

ԿՐԹԱԿԱՆ ՈՒ ՄՏԱՌՈՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ

1907 - 1947

ԲԱՐՁՐ ՀՈՎԱՆԱՌՈՐՈՒԹԵԱՄԲ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՑՑ

Վ Ե Հ. Տ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

Ստորև կը հրատարակենք բազմաստիճանի դաստիարակ, գրագետ եւ իմաստասեր Պ. Շահան Պերպերեանին Յոբելյանական Յայտարարութիւնը: Պ. Շահան Պերպերեան այլապէս կը օճանագրուէ Սիոնը, որուն ճաղանդաւորաց ու հաւատարիմ աշխատակողմ եղաւ օտարներով: Իսկ ժառ. Վարժարանի եւ Ընծայարանի մէջ իմաստասիրական եւ հոգեբանական գործաւոր դասերու իր աւանդումը անվիճելի հեղինակութեամբ, ինչպէս իր բազմաթիւ աշակերտներու նույնպէս բովանդակ Միաբանութեան յարգանք եւ պատգամով:

Սիրոյ Պանուն Սբոց Յակոբեանց Միաբանութեան կը մասնակցի համալսիկն այս բնդհանուր յարգանքին, եւ կը մասնացան իր սրտովին ճշմոհաւորութիւնները երախտաւոր Յոբելյանին:

1907 Ապրիլի վերջը Պոլսոյ Գերպերեան վարժարանի իմաստասիրական նիւղերու ամպօրինին վրայ իր մեծանուն հօր՝ Նորդի հանդուցեալ ինթէնս Գերպերեանին կը յաջորդէր դեռ տասնըվեցամեայ, կանխահա տաղանդով պատանի՝ Շահան Գերպերեանը: Այդ թուականին է վեր, թիւ ընդհատումներով — իր ուսանողական երեք տարիները Բարիդի ՍՈՐՊՈՒՆԻ մէջ — ուրեմն զբիթ լման քառասուն տարի՝ Պոլսոյ, Գահիրէ, ապա Նրուսադէմ եւ այժմ Անթիլիաս՝ Շահան Գերպերեան եղած է անխոչ, բազմահմուտ եւ հեղինակաւոր հմայիչ դասախօս մը իմաստասիրական գիտութեանց: Անոնք որ հետեւած են իր դասընթացներուն պիտի վկայեն թէ անոնցմով ինք՝ իմաստասիրական ծանօթութիւններ փոխանցող մը ըլլալէ շատ աւելին՝ իմաստասիրական խորացնող ու համադրող, մտածում կառուցանող մ'է եղած մեր մէջ: արդիական ինքնուրոյն եւ խորաթափանց տեսութիւններով իմաստասիրութիւնը ու մասնաւորաբար գեղապատութիւնը յառաջացնող միտք:

1911ի աշնան՝ Շահան Գերպերեան դեռ քառամեայ, վկայուած Բարիդի Սորպոնին դպրութեանց ֆաբրիկէն, կը ստանանէր Պոլսոյ Գերպերեան վարժարանին տնօրէնութիւնը զոր տիրական ձեռնհասութեամբ պիտի վարէր հոն տասնըմէկ տարիներ: Ստիպուած լքել Պոլսը, 1924ին Շահան Գերպերեան իր եղբոր Օննիկ Գերպերեանի հետ կը ինքնէր Գահիրէի Գերպերեան վարժարանը զոր նոյնպէս իր եղբոր հետ միասին պիտի վարէր տասը տարիներ: Պոլսոյ թէ Գահիրէ՝ Շահան Գերպերեան իր գաղափարապաշտութեան եւ բարձր ազգասիրութեան շունչով ոգեւորելով ունի բազմաթիւ նշանաւոր հաստատութիւնը հասցուցած է օերունդներ՝ որոնք իրմէ ստացուած իրք թանկ բարիք՝ կը խոստովանին իր մեծ դաստիարակի եւ բարոյական ու իմացական առաջնորդի ազդեցութիւնը:

Իբրեւ կենդանի խօսքի տիրական արուեստագէտ՝ Շահան Գերպերեան, վերջին քառասուն տարիներու ընթացքին՝ Պոլսոյ թէ Բարիդի, Գահիրէ թէ Ալեքսանդրիա, Նրուսադէմ թէ Պոլսը, Պէյրութ թէ Լալէպ տուած է շատ մը բանաստեղծութիւններ եւ դասախօսութեանց շարքեր որոնցմով ոգեկան արժէքներու խանդավառով քարոզող մը եւ հայ մշակութային ստեղծագործութեանց հեղինակաւոր բացառիկ մը հանդիսացած է մեր երիտասարդ օերունդներուն համար:

Գարնան, հայ պարբերականներու մէջ իր ստորագրած բազմաթիւ օտարախոսութիւններով, գրաթան-իմաստասիրական փորձերով, քննադատական յօդուածներով, ինչպէս նաեւ դեռ թիւ թուով միայն լսյա տեսած իր առանձին հատորներով Շահան Գերպերեան կը ներկայանայ մեր այսօրւան գրականութեան մէջ արդէն մասնաւորաբար՝ իմաստասիրական ճշգրիտ ու կշռութաւոր արեւելի մը արժէքը գրելը:

Միւս կողմէ՝ առանց ասպարէզէն երաժիշտ մը ըլլալուն, կարծես տեղի տալով լոյս իր երաժշտական ստեղծագործ յայտնի տաղանդի մղումին, Շահան Գերպերեան յօրինած է մեր արդի բանաստեղծներու ջերթուածներուն վրայ 80է աւելի քնարերգական կտորներ եւ բազմաձայն

ՀԱՏԿԻ ՈՒՅՏԱՒՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Սփիւռքի մերձաւոր կայաններէն եկած այս տարւում մօտ 600 ուխտաւորները, շուրջ երեք շաբաթներ, այս տարի եւս հիւրընկալուեցան Ս. Յակոբեանց դարաւոր վանքէն ներս, ընդունելով հոգեւոր լիտիյի միաբարութիւն եւ մասնակցելով Ս. Յարութեան, Ս. Ծննդեան, Ս. Կուսի գերեզմանի տօնաւորներու եւ Համբարձման լեւան ուխտագնացութիւններուն եւ Ս. Յակոբեանց Մայր Ծառարի եւ յարակից եկեղեցիներու պատշաճ մոնիթինգներուն եւ հանդիսութեանց ու մեկնեցան միաբարութեամբ ու «տուն»ով լիացած, տանելով հայկական Սրոնէն հոգեկան այն աննուաղ լոյսը՝ զոր դարեւ տարուակ մեր հաւատաւոր նախնիները առեւ են այս վայրերէն ու պահեւ իրենց ընտանեկան խորաններու վրայ՝ յորդուող որդի:

Այս տարւում ուխտաւորներուն մէջ կար նաեւ Բուժարար Աւագը, որ դէպքի Ամերիկա կատարելիք իր ճամբորդութեան աւարտով, կանգ առաւ Ծրուաղէմ, Տնօրինական Ս. Տեղեաց մէջ կատարելու համար իր ուխտն ու երկրպագութիւնը: Իրեն հետ էին Տօք. Սեդ Յղիազարեան եւ Պ. Գեորգ Սահակեան:

Շուրջ հինգ շաբաթներ, Աւագ սրբելի հիւրը եղաւ Ս. Արթուր, լայնօրէն վստիւելով Նորին Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր խնամքն ու հիւրասիրութիւնը:

Ուխտաւորներու եւ ժողովուրդի միահամուռ փափաքին ու պահանջին վրայ, բուժուելու համար Աւագին ներկայացան հազարէ աւելի ամեն տեսակի հիւանդներ օտար եւ հայ, ընդունելու համար իրենց բուժումը, եւ բեքեւեմալու իրենց ցաւերէն:

*

Աւելորդ չ'ըլլար բերելու հոս իբրեւ լուսաբանութիւն ըսել քէ Աւագը, հազիւ հասն տարեկան, քաղցր ու համեստ երիտասարդ մըն է: Կը հաւատարմ իր հոգեկան զօրութեան որ իրեն կուզայ Աստուծմէ, «այն միակ ու մեծ աղբիւրէն, որմէ կ'ընդունինք մենք բուրս մեր կեանքն ու կարողութիւնները», ինչպէս կ'ըսէ ինքը:

Նոր չէ որ պիտի ապացուցուի հաւատքին ու մեքին ազդեցութիւնը մարմնին վրայ: Արդի քաղաքակրթութիւնը մեծ ուտադու-

քիւն կ'ընծայէ մեր մարմնին եւ անոր զարգացման, զանց առելու աստիճան հոգին: Մեր ֆիզիկականը առողջ պահելու համար կը դիմենք զանազան մարզամեքներու, դեղերու եւ պահանջողութեանց, ապալան չենք մտածեր մեր հոգին ու միտք մարզելու, զանգեց զըրուրութեան մը վերածելու եւ անոնց գործունէութիւնը աւելի աղբիւրաւոր ընելու մասին: Ճակաւ կարգ մը իրողութիւններ կու գան ապացուցանելու քէ՝ շատ մը հիւանդութիւններ բուժելու համար մեր միտք այնքան կարեւոր է, որքան բժիշկներն ու դեղերը: Գոյցէ հետոյ չէ ժամանակը երբ մենք ի վիճակի պիտի ըլլանք բուժելու ամեն տեսակ հիւանդութիւններ՝ մտքի ու միտք միջոցաւ: Արդի հոգեբանական գիտութիւնը եւ մտքի ու հոգիի աղբիւրը լայնօրէն ճանչցող բժիշկները՝ կ'ընդունին հաւատքին դերը՝ եւ զայն աղբիւր իսկ կ'օգտագործեն իրենց դարմանումներուն մէջ:

Ժամանակէ մը ի վեր Եւրոպական կարգ մը երկիրներ, գլխաւորաբար Գերմանիա եւ Անգլիա, որոնք մարդոց մէջ երեւան եկան գերբնական շնորհներ եւ կարողութիւններ, իրենց վրայ հրաւիրելով հոգեբանութեան ու նոյնիսկ գիտութեան լայն ուսադարձութիւնը: *Քէյզերլինկ, շորք Լատիվը, Ռուտոլֆ Շթայնըր, Ջէյմէս, Գրիշմաուրթի, Ֆրանկ Պուլման, հայազգի Կուրլիէֆը* եւ ուրիշներ, որոնք զգացին եւ յայտարարեցին իրենց ոյժը եւ իրենց վրայ ցոյց տուին յատկատեսութեան, իմաստութեան, բաժանցողութեան եւ հիւանդութիւններ բուժելու բացառիկ յատկութիւններ:

Յետոյ պէտք է խոստովանիլ քէ բոլոր անոնք որ ձգած են բարձրագոյն եւ անդադողն նշանաւորութեանց, նկատուած են առաւել կամ նուազ չափերով գերբնական: Նոյնիսկ երբ կը կարդանք *Յօրինակիչ համար, Պրոմիթիւս Եղիշայուած, Համլէթ, Պատուտ, Տանիէ, Միլտոն եւ Շէլլեն* կը զգանք իրենց մէջ նախասաց, աւելի նիւտ վերնասաց, քաղուք ոյժեր, որոնք անձամբ աշխարհներէն կ'առաջնորդեն մեր միտքերն ու հակասագիտութիւնը:

Գիտութեանց շուրջ ձեռք բերուած ծառայութիւնները այսօր մեզ կ'առաջնորդեն «նիւթ» իրողութեանց դուրս ուրիշ իրողութիւններու, ըսել տալու չափ աղբի մեծ գիտուններէն Sir James Jeansի «քէ գիտութիւնը

օակաւին չէ կրցած հաղորդուիլ վերջնական իրականութեան, եւ թէ ցարդ միւրական կարծուած իրողութիւնները մեզի կուգան տարբեր կերպարաններու տակ եւ տարբեր առնչութիւններով: Իսկ Sir Ambrose, մին Ամբրոսի հնարիչներէն, օակաւին 1935ին կը յայտարարէ թէ Ս. Գրական հրաշքները սրնահաւատութիւններ չեն, այլ իրագործումները մեր բարձրագոյն եւրին:

Արեւելեան միասիւնները, կարգ մը կրօնական դրօշակները եւ հնդկ եօկաններու հոգեկան փորձերը, Բարձրագոյնին հասնելու եւ զիրենք Անոր ոյծին ընդունակ ընելու, այսօր աւելի դիւրութեամբ կրնան բացատրուիլ եւ վերլուծուիլ, վասնզի մեկին եւ անոր հրաշալիքներու մեխանիզմը այսօր աւելի քան ծանօթ ու բացատրելի է դարձած: Մեր աշխարհն իսկ առջեւ, քանի մը տարւումն ընթացքին տեղի չէ՞ ունեցած անաւոր եւ անհեռատեսելի նեղամտեմբերով իրողութիւն մը. — կ'ակնարկենք հիւլեական այժմին: Ինչո՞ւ չմտածել հանգիստին նման ընդարձակումներու, արձակումներու, հոգեկան ոյծերու աւելի անսահման, Նարեկացիին բառովը, «անհունական ասպարեզներու» ներքո: Գիտելիւնը հազիւ քանի մը հազար տարիներու զեօքն մը ունի իր եօքն: Հոգիին ընդունակ իսկ է ժամանակակից: Մէկ դարու ընթացքին գաղտնի գիտութիւնները (sciences occultes) դադարած են կայտարդական եւ ծիծաղելի իրենց փառքերէն, դառնալու համար մօր հետազոտման, աւելի քան խորհրդաւոր փորձաշարին: Ու տարօրինակ չէ որ այս կերպ զարգացումի այդ գիտութեանց՝ զուգահեռ ընթանան յայտնի գիտութեանց (ֆիզիք, եմի, զոգմոկրաֆի, մաթեմատիք) այնքան արդիւնաւետ ջանքերը, որոնք ոչ միայն կը յեղաշրջեն կերպանքը մեր ֆիզիքի տիեզերքին, այլ եւ կը փորձեն մեր հոգեդէն տիեզերքը ենթարկել յաւիտենական ու մեկ տեղէնին: Բառերը կրնան փոխուիլ, անոնց եօքն կայ մէկ եւ անփոփոխելի ոյծերուն ոյծը, Աստուած:

Աւագ մին է այն բարձր հոգիներէն անտարակոյտ, որ ի վիճակի է հաղորդակցութեան մէջ ըլլալու Բարձրագոյն Ոյծին հետ եւ առնելով անկէ կարելի շնորհը, ոյծը, զայն բաժնելու համար ուրիշներու:

Աւագի յայտնութիւնը ուրախութեան եւ պարծանքի առիթ մը միայն պէտք է նկատենք

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ՇՆՈՐՀԱՌՈՐԱԿԱՆ ՇԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

1 Ապրիլ 1947

Նորին Սուրբ Օծուծիւն

ԳԵՌՈՐ Զ.

Սրբազնագոյն Կաթողիկոս

Էջմիածին, Հայաստան

«Ձեր Սուրբ Օծուծեան ինչ ներկայացնենք մեր զատկական շնորհաւորութիւնները յանուն մեր հոգեւոր դասուն եւ հաւատացելոց, մաղթելով Ձեր Սրբութեան երջանիկ արեւշատութիւն, եկեղեցւոյ, Հայրենիքին եւ սիրեցեալ ազգին անսասանութիւն եւ բարօրութիւն»:

ԿԻՐՈՐՆՂ ՊԱՏՐԻԱՐԿ

Էջմիածին, 7 Ապրիլ 1947

Ամեն. Ս. Պատրիարքին

Պատրիարքարան Հայոց Երուսաղէմի

«Ողջունում ենք խաղաղութեան եւ եղբայրութեան սիրոյ մեծ տօնը. Գրիստոս յարեալ ի մեռելոց. Օրհնում ենք մեր հօտը»:

ԳԵՌՈՐ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

ԳԵՐ. Յ. ԶԱՐԵԱՆ ԵՊՍ. ՄԵՐ ՄԷՋ

Նորին Ամեն. հրաւերով զատկական տօներու առիթով մեր մէջ ունեցանք Նոր Եպիսկոպոսացած Հալէպի երիտասարդ եւ արժանաւոր առաջնորդը, որ տօնական արարողութեանց բերաւ իր զեղեցիկ մասնակցութիւնը: Նորին զբաղատութիւնը զատկի առաւուն մեր Տէրոջ Ս. Գերեջ մանին վրայ մատոյց հանդիսաւոր Ս. Պատարագը եւ Նախադանք կարգ մը եկեղեցական հանդէսներու եւ մասնակցեցաւ շնորհաւորութեանց եւ ընդունելութեանց: — Ցանուն Նորին Ամենապատուութեան Սիրոյ իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Նորին Սրբազնութիւն Տ. Զարեան Եպ. Փայասլեանին:

մենք հայերս մեզի համար, վասնզի անիկա մին է արեւմտական տարբերակով օժտուած մեր ցեղի զաւակներէն, որոնք, ինչպէս կ'ըսէ մեր աւանդութիւնը, խմելէ առաջ «Հոգւոյն ձորանքէն» խմած են ցեղին ընդունակութիւններու կարճապիւրէն:

ԱՄՍՈՐԵԱՑ ԼՈՒՐԻՆԵՐ

✱ 5 Ապրիլ ԵՐ. — Վաղուան Ծաղկազարդի տոնին առթիւ, երեկոյին, Ամեն. Ս. Գատրիարք Հայրը ի գլուխ Հոգ. Միաբան Հայրերու, շնորհապատասխան թափօրով Ս. Գարուսթեան Տաճարը մուտ գործեց, ի ներկայութեան հարեալաւոր հայ ուխտաւորներու, որոնք եկած էին Լիբանանէն, Սուրիայէն, Կիպրոսէն, Եգիպտոսէն և Միջագետքէն:

✱ 6 Ապրիլ ԿԻՐ. — Ծաղկազարդ. գիշերային և առաւօտեան ժամերգութիւնները և Ս. Գատարազը տեղի ունեցան Ս. Գարուսթեան մեր վերնատան Գողգոթայի մատարն մէջ. զկնի Ս. Գատարազի՝ հանդիսաւոր երեւան թափօրը Ս. Գերեզմանին շուրջ տեղի ունեցաւ, հետևողութեամբ Ղպտոց և Ասորոց: Թափօրին կը նախագահէր Ամենապատիւ Ս. Գատրիարք Հայրը:

— Երեկոյին, Ս. Թաղերանց Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ Դոմեքսէի մեծանաղէս արարողութիւնը, նախագահութեամբ Սրբ. Գատարազը Հօր. Կարապետեան: Նորին Ամենապատեալութեան Դոմեքսէի օրհնութեան հանգակը, և եղաւ մասնաւոր ծանուցում Լիբանանի աղայային բուժարանի տարեկան պնտին ի նպատակ:

✱ 7 Ապրիլ ԲՆ. — Աւագ Երեմաքքի. Ամեն. Ս. Գատրիարք Հայրը զատկական շնորհաւորական այցելութիւն տուաւ Անիկիքան Գեր. Եպիսկոպոսին և Սկովրեկեանց Երեցապետին:

✱ 8 Ապրիլ ԳՆ. — Աւագ Երեմաքքի. Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ Ս. Գարուսթեան բակի Ս. Յովնանու մատարն մէջ:

— Ամեն. Ս. Գատրիարք Հայրը ընկերակցութեամբ Տնօրէն Ժողովոյ Հոգ. անդամաց և Հոգ. Հայրերու, զատկական շնորհաւորութեան այցելութիւն տուաւ. ձրանխիակման Միաբանութեան Մեծաւորին և Հատինաց Ամեն. Ս. Գատրիարքին: Իր հողմէ, Գեր. Տ. Գէորգ վրդ. ձանդան, ընկերակցութեամբ Հոգ. Հայրերու՝ շնորհաւորական այցելութիւն տուաւ Յոյն, Հայ և Գերման կաթօղիկներու հոգեւոր պետերուն:

✱ 10 Ապրիլ ԵՆ. — Աւագ Երեմաքքի. գիշերային և առաւօտեան պաշտամունքները, Ապաշխարողաց կարգը, ձայուի մեծ պատարազը, Ռուսալուալի արարողութիւնը կատարուեցան կանոնաւորութեամբ, նախագահութեամբ Ամեն. Ս. Գատրիարք Հօր և ի ներկայութեան ուխտաւորներու և մերաշէնք մեծ բազմութեան. — Ռուսալուալի արարողութեան ներկայ էին Երուսաղէմի Անիկիքան Եպիսկոպոսը և Ամերիկեան Եպիսկոպոսական Եկեղեցւոյ ներկայացուցիչ Գեր. Տքթ. Գլայն, Երուսաղէմի վեմ. Կառավարիչ՝ պետական բարձրագոյն պաշտօնատարներով, Միացեալ Նահանգաց Ընդհ. Հիւպատոսը, և այլ օտար հրաւիրեալներ: — Գիշերային թաւաբան պաշտարարը որ տեղեց միշտ և առաւօտեան ժամը 1.30, տեղի ունեցաւ խորհրդաւոր վեհաժողովութեամբ, Գեր. Տ. Եղիշ վրդ. Տէրտեհեան հըրետաւալ և խորիմաստ քարոզիչ պարզեց օրուան պատգամը: Ս. Գատրիարք Հայրը ներկայ էր պաշտամունքի ամբողջ տեւողութեան:

✱ 11 Ապրիլ ՈւՐ. — Աւագ Ռաքաք, առաւօտեան և երեկոյեան թաղման պաշտամունքներն ու արարողութիւնները կատարուեցան Ամեն. Ս. Գատրիարք Հօր նախագահութեամբ, շնորհապատասխան թափօրով:

✱ 12 Ապրիլ ԵՐ. — Աւագ Եպարք, առաւօտեան պաշտամունքը կատարուեցաւ Ս. Թաղերանց Մայր Տաճարին մէջ, նախագահութեամբ Սրբազան Գատրիարք Հօր:

— Ս. Գարուսթեան զրան պաշտօնական բացումը տեղի ունեցաւ կանոնաւորութեամբ, Հոգ. Տ. Հայրիկ վրդ. Առանեանի զխաւորութեամբ Ամեն. Ս. Գատրիարք Հայրը Ս. Գարուսթեան մուտ գործեց ժամը 10.30-ին: Թաղողաբար տեղի ունեցան լուսաւորեալի և միւս աւանդական արարողութիւնները: Լոյտէն վերջ տեղի ունեցաւ մեր թափօրը զխաւորութեամբ լուսաւան Հոգ. Տ. Ստաբն վրդ. Քէմանեանի: Մեր թափօրին կը հետեւին Ղպտիք և Ասորիք:

— Երեկոյեան ձրազայոյցի Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Գարուսթեան և ի Ս. Թաղեր վկնի Ս. Գատարազի Միաբանութիւնը թափօրով վանքի սեղանատուն զիսց ուր պատարազիլը օրհնեց սեղանը:

✱ 13 Ապրիլ ԿԻՐ. — Զաւիկ. գիշերային և առաւօտեան պաշտամունքները սկսան ժամը 3.30-ին ի Ս. Գարուսթեան, Գողգոթայի վերնատան մատուռին մէջ և շարունակուեցան Ս. Գերեզմանի շուրջ թափօրով, զխաւորութեամբ Գեր. Տ. Գէորգ վրդ. ձանդանի: Գեր. Զարեկ Եպիս. փայտեան Ս. Գատարազը մատուց Գրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ: Ամեն. Սրբ. Գատրիարք Հայրը տուաւ Ս. Գարուսթեան պատգամը: Ս. Գատարազի երգեցողութիւնը և պատգամը ձայնաօրհնութիւն տրուեցան: Զկնի Ս. Գատարազին Ամեն. Ս. Գատրիարք Հայրը ի գլուխ Միաբան Հայրերու՝ թափօրով Ս. Գարուսթեան վերադարձաւ պատրիարքարան, ուր ընդունեց Միաբանութեան և Ժողովուրդի շնորհաւորութիւնները: Երեկոյին, վաղուց մեծ բակին մէջ տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր Անդառատան, և զկնի երեկոյեան պաշտամունքը Ս. Թաղերանց Մայր Տաճարին մէջ:

✱ 14 Ապրիլ ԲՆ. — Զաւիկ մեծից. գիշերային և առաւօտեան պաշտամունքները և Ս. Գատարազը տեղի ունեցան Ս. Թաղերանց Մայր Տաճարին մէջ: Ամեն. Ս. Գատրիարք Հայրը պատարազեց և քարոզեց: Զկնի Ս. Գատարազին տեղի ունեցաւ Կենաց Փայտի մեծանաղէս թափօրը՝ օրըց մատուցներով, վերջաւորութեան Ամեն. Ս. Գատրիարք Հայրը օրհնեց ուխտաւորները, թափօրէն վերջ, նախ Ամենապատեալութեամբ առաջնորդուեցաւ պատրիարքարան ուր ընդունեց ժողովուրդի և պետական բարձր պաշտօնեաներու և հիւպատոսներու շնորհաւորութիւնները:

✱ 15 Ապրիլ ԳՆ. — Գ. օր Ս. Զաւիկ. Սրբազան Գատրիարք Հայրը ընկերակցութեամբ Գատարաթաճ Տնօրէն Ժողովոյ անդամաց և այլ Հոգեշնորհ Հայրերու, շնորհաւորական այցելութիւն տուաւ

Յունաց Ամեն. Ս. Գաորիարքին. — Փոխադարձ բարք, Յունաց Ամեն. Ս. Գաորիարքի կողմէ շնորհաբարական այցելութեան եկաւ Յունաց Պատ. Փոխանորդը երկու եպիսկոպոսներով և վարդապետ և ասրիւսազգ հետևորդներով, շնորհաբարական այցելութեան եկան նաև Յրաւեկիս-կետաց Իւսթոսի փոխանորդը լատինաց պատ-րիարքի փոխանորդը, Ղպտոս, Պատրիարք, Անգ-րիտաց Նպիսիպոսները՝ իրենց հետևորդներ-ով, Հայկէաց Տեսուչ՝ իր հետևորդներով, Հայ, Յայն և Գերման կաթողիկոսներու հոգեւոր պետե-րը, Բարձր Գովառնիթի թիկնապետը, Պետ. Գրիսա-ւար Գաորաւարքի կողմէ՝ Ռուհի Պէշ Ապառու-Հատի, իւրամաց Գերագոյն Ժողովի նախագահը և օտար պետութեանց հիւպատոսները:

✽ 18 Ապրիլ Ռեբ. — Վաղը կատարուելիք Ս. Կոյսի Ռեւման տօնին առթիւ, Ամեն. Ս. Գաու-րիարքը Հայրը երկկայեան ժամերգութեան Կոյսին նախագահեց նախատօնակին:

✽ 19 Ապրիլ Եր. — Անեռմմ Ս. Աստուածածին. գիշերային և առաւօտեան պաշտամունքները կատարուեցան Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ, Սրբ. Գաորիարքը Հայրը ի զուգ Միաբան Հայրերու Վերապառաշով մուտք գործեց Սուրբ Աստուածածնայ տաճարը և Ս. Գաորապը մա-տուցուեցաւ Ս. Կոյսի գերեզմանին վրայ:

✽ 20 Ապրիլ Կր. — Կոր Կրաւիկ. գիշերային և առաւօտեան պաշտամունքները կատարուե-ցան Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ, Ս. Գա-տարապը մատուցուեցաւ ի Ս. Փրկիչ. քարոզեց Գեր. Ս. Գեորգ Վրդ. Զանգեզուրի Զին. Ս. Գա-տարապին, գերեզմանատան մէջ Արարայի-ճա-ւառձեան տալիս կատարուեցաւ ընդհ. նահատա-կաց հոգեհանգստեան պաշտօն, բանաստեղծեց այս առթիւ Հոգ. Տ. Հայկազուն Վրդ. Արքանամեան, որուն ամփոփումը կուտանք ստորեւ.

Ապրիլ 23...

Մէջը մեր պատմութեան անսոսնալի այն թուականներէն, որոնք ամէն տարի կը համա-խորձեն մեզ, մեռելատան այս սրբավայրին մէջ, Եկեղեցիէն ալ ամբողջ ազգին արարք իւրըն-մըտանքէն ծնած այսօրուան խորհուրդը, Կա-ապիւրեղեի մեր քայլերը, անոնց հետ ըլլալու պահ մը:

Կրկնապատիկի այս տօնին, Ապրիլ 24ին, սուրբ զուգագիտումով մը Յարուցեալը ու իր փառքին համար ինքնորդները իրարու կը համախորձե-րողունելու իրենց տարած գերագոյն յաղթա-նակին համար: Ասիկա չէ սակայն միակ վայրը, կամ գերեզմանատունը մեր անմահներուն, հոս չէ միակ վայրը ուր կարենանք խորհրդածել մեր անցեալ փառքին, վկայ մեր պատմութիւնը իր անխնայ էջերով, սուր ամէն տեղ և սակէ շատ աւելին, ներշնչումի հոգեկոյտեր և շիրիմներ, որոնք ողբի և կոծի տեղ մը ըլլալէ աւելի վսեմ գաղափարներ մը եղած է մեզի ազգային, Այսօր կը տօնենք իշխատանքը այն անթիւ հոգիներուն, որոնք

իրենց սուրբով, ուրիշներ իրենց զրիւով և ա-նոնցմէ շատերը իրենց բարի և քրիստոնէական մարտը հաւատաբով ուղեցին միշտ վառ պահել մեր ազգի լոյսի կանթիւը, և յանձնել զայն սե-րունդներուն, հակառակ զայն մարել ջանացող վնասակներու: Ասոր համար է որ կ'ըսենք գերեզ-մանները զարգած են այլևս լացի վայր մը ըլլալէ:

Դարեր դարեր շարունակ կարծես թէ մեր ազ-գին հարուածող հակատագիրը եղաւ յունեանայ իր սիւրբիկներուն համար շքեղ կոթողներ, ինչ-պէս ուրիշներ, յունեանաց երեք քանքան մը որ մեր ազգին անցեալ փառքը պատկերացներ, այլ ընդհանրապէս ասոնց փոխարէն, ամեն ըն-րամոյն, ուրիշներ զապառկիւր և մեծ մասը անցէր ու ամբող մեռելներ, որոնք տարիներով երկնքի գիշակներ թալանները յագեցուցին: Ա-պահովարքը այս աւելի ընդունելով պատարագ մը, և պարսկաբար շքեղանքը պիտի լացները զալիք սերունդները գէթ յուշարձան մը աւել-նայաւ փառքին: Այլ հոսեցան օրինակին մեր նախնեան, որոնց համար ակնհայտով կ'ընէ վարդանանց պատերազմի գեղեցիկ զրիւը, Ան-ուսանք նոցա զրեցան յերկինս, և այս եղաւ միակ օրիփոխը մեր նահապետներուն:

Իսկալի մը զազափարով երկարող կենեքը, զարեւուր բաժինն է ամբողջ մարդկութեան, և Ապրիլ 24ով փառաւորամտները այդ իսկալի մը շահակիրները եղան: Գննեցէք զարեւու մարդ-կութեան պատմութիւնը, գիտեցէք ձեր շուրջը ազգեր ու ժողովուրդներ և զուգ պահովարքը պիտի համոզուեք թէ այն ազգերը միայն ապ-րած և կ'ապրին, որոնք տուած են զազափարի մը ոգիներ. այսօրուան խորհուրդով որոնք կրցան են ապրիլ Ապրիլ 24ի մը կենեքը: Մեզմէ առաջ և մեզի հետ որքան ազգեր ծնած են, և շատերը չալլ կենեքով մը ապրած, և սակայն անոնք անցան զայն նման այն գեղեցիկ ծաղկակներուն, որոնք շրջան մը տունկը զարգացներին, բայց երբ փչեց խորշակը, ցամաքեցաւ տունկը և թառա-մեցաւ ծաղիկը իր գեղեցկութեամբը: Ու այսօր ալ ամենէն վերջը և այդ ամենէն աւելին, եթէ կրցանք մենք ալ ապրիլ տևակախաղէս, պատ-հան այն է որ, մենք ապրեցանք օրինակովը անոնց, որոնք ուղեցին որ չմեռնայս ազգին մէջ վերատին յարութեան այս ոգին:

Խուսի և օրհնութիւն անոնց իշխատակին:

✽ 26 Ապրիլ Եր. — Վաղուան Աւխարհամա-րան կիւրակի առթիւ Ամեն. Ս. Գաորիարքը Հայրը ի զուգև Հոգեշնորհ Հայրերու Վերապառաշով մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տաճարը, և սուր երեկոյեան ժամերգութիւնը կատարուեցաւ վեր-նատան Գողգոթայի մատարն մէջ:

✽ 27 Ապրիլ Կր. — Գիշերային և առաւոտ-եան ժամերգութիւնները կատարուեցան Գողգո-թայի մատարն մէջ, իսկ Ս. Գաորապը Գրիս-տոսի Ս. Գերեզմանին վրայ: Գաորապընք և քա-րոզեց Գեր. Տ. Գեորգ Վրդ. Զանգեզուն:

ՀՐԱՒԷՐ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԵՏՆԵՐՈՒ

Վ. ԹԵՔԷԵԱՆԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

« ԹԵՔԷԵԱՆ ՖՕՆՏ »-ի Յանձնախումբը որ, կարգ մը արգելիչ բանաւոր պատճառներով, յետաձգել ստիպուած էր իր գործունէութիւնը, իր առաջին պարտականութիւններէն մին կը նկատէ ձեռնարկել ողբացեալ մեծ բանաստեղծին գերեզմանին վրայ յուշարձանի մը շինութեան:

Առ այդ հրաւեր կ'ուղղէ իւրոր հայ արուեստագէտներուն՝ եզրպտոս թէ այլուր, որպէսզի ծրագիրներ պատրաստեն այդ նպատակին համար:

Նկատի պէտք է առնուի նոյնեւալ պայմանները:

1. — Յուշարձանը պէտք է պատկերացնէ Վ. ԹԵՔԷԵԱՆԻ որպէս բանաստեղծ եւ հանրային մարդ, առարկայ համազգային մեծարանքի:

2. — Մրցման կրինս մասնակցել բոլոր հայ արուեստագէտները, նախաբանապետ կամ քանդակագործ:

3. — Յուշարձանը պիտի կառուցուի Վ. ԹԵՔԷԵԱՆԻ գերեզմանին վրայ որ ունի 1×2 մեթր մակերես, բարձրութիւնը պիտի ըլլայ առ առաւելն 2.5 մեթր:

4. — Յուշարձանը իր նախաբանապետական կառուցուածքին մէջ կրնայ պարուհակել Վ. ԹԵՔԷԵԱՆԻ զուլիւ, պոստիկ հարթաքանդակներ (bas-relief), կամ կրնայ քաղկանալ կիսանդրիէ մը, եւայլն:

5. — Յուշարձանին համար իբրեւ նիւթեղէնի ծախս նախատեսուած է մօտ 500 Լեզրպտական Ոսկի:

6. — Ներկայացուելիք ծրագիրները պիտի ըլլան զծագրութիւններ՝ դիմացէն, քովերէն եւ ետեւէն տեսնուած պատկերներով, ինչպէս նաեւ en perspective ներկայացած պատկեր մը: Կարելի է ի հարկին անոնց կցել բացատրողական գրութիւն մը:

7. — Գծագրութիւնները պէտք է յանձնուին ԹԵՔԷԵԱՆ Յանձնախումբի կեդրոնատեղին առ առաւելն մինչեւ 31 Հոկտեմբեր 1947:

8. — « ԹԵՔԷԵԱՆ ՖՕՆՏ »-ի Յանձնախումբը իրաւասութիւնը պիտի ունենայ մասնագէտներու հետ խորհրդակցելէ վերջ, ներկայացուած ծրագիրներէն ընտրելու իր լաւագոյն նկատածը, առանց պարտաւոր ըլլալու պատճառաբանելու իր ընտրութիւնը:

9. — Ներկայացուած ծրագիրներէն առաջին երեքը պիտի ստանան մրցանակ:

Ա. մրցանակ՝	100 Լ.
Բ. մրցանակ՝	50 Լ.
Գ. մրցանակ՝	25 Լ.

Առաջին մրցանակ շահող ծրագիրը գործադրութեան պիտի դրուի:

« ԹԵՔԷԵԱՆ ՖՕՆՏ »-ի ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԻ
(Կնէ)

Պահիրէ, 4 Ապրիլ 1947

Հասցէ՝

COMITÉ "FONDS TÈKÈIAN"

B. P. 864, Le Caire (Egypte)

1947-ի “ՄԻՈՆ,, ԿԸ ՆՈՒԻՐԷ

Հայփային՝

Տիկին Զապել Գ. Կիլիլզեան՝ Տիար Կարապետ Սուրբանեանին (Հալեպ):

ՍՏԱՑՈՒԱՄ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԷՔԵԱԹՆԵՐ ԵՒ ՊԱՏՄՈՒԱՆՔՆԵՐ, Կայացուց՝ Մազուն Մազունեան, տպ. Պ. Յակոբեանց, Երուսաղէմ, 1947, էջ 84:

ԳԻՒԼԻԶԱՐ, Նշխարներ Մշոյ Գեղամէն, գրեց՝ Արմենուհի Տէր Կարապետեան (Գեււոնեան), տպ. Փարիզ, 1946, էջ 205:

ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ, Հարաւիւսեց՝ Կ. Սատուհի, տպ. Հայ Ճեմարանի, Պէյրուս, 1947, էջ 342:

I ASK YOU LADIES AND GENTLEMEN, by Leon Surmelian, printed in Cooperation with E. P. Patton & Co. New York, pages 318.

ՄՕՏ ՕՐԷՆ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

ԵՂԻՇԷ ԱՐՔԵՊՍ. ԴՈՒՐԵԱՆԻ

ԸՆԹԱՑՔ

Ի ԳՐՈՅ ԲԱՐԲԱՌ

ԱՌԿՋԻՆ ՏԱՐԻ

Ք. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1947

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿԷ

ԺԱՄԱԳԻՐՔ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ՓՈՔՐ - ԳՐՊԱՆԻ

Ձ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1947

“SION,, an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology
Printed in

JERUSALEM — PALESTINE